

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Lumír Caletka

Právo na život a trest smrti

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Radovan Suchánek, Ph.D.

Katedra: Ústavního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 18.5.2011

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne.....

Podpis.....

Poděkování

Velmi děkuji vedoucímu diplomové práce JUDr. Radovanovi Suchánkovi, Ph.D. za inspirující podněty, rozumné rady a cenný čas, který mi věnoval.

Osnova

1. Úvod.....	1
2. Účel trestu.....	3
3. Trest smrti.....	6
3.1. Trest smrti v českých zemích.....	7
3.2. Spory o trest smrti – pro a proti.....	11
3.2.1. Stoupenci.....	11
3.2.2. Odpůrci.....	13
3.3. Druhy trestů smrti.....	14
3.3.1. Pověšení.....	14
3.3.2. Stětí.....	15
3.3.3. Zastřelení.....	16
3.3.4. Plynová komora.....	17
3.3.5. Elektrické křeslo.....	18
3.3.6. Smrtící injekce.....	19
3.3.7. Ukamenování.....	19
3.3.8. Méně obvyklé způsoby poprav.....	21
3.4. Zákaz trestu smrti v ČR.....	23
3.4.1. Zákon a nařízení Rady o vývozu a dovozu zboží, které by mohlo být použito pro výkon trestu smrti.....	24
3.4.2. Zákon o azylu.....	26
3.5. Trest smrti ve světě.....	27
3.5.1. Trest smrti v Ústavě a judikatuře Nejvyššího soudu USA.....	29
4. Právo na život.....	32
4.1. Vnitrostátní právní úprava.....	33
4.2. Mezinárodněprávní instrumenty.....	34
4.2.1. Všeobecná deklarace lidských práv.....	35
4.2.2. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod...36	
4.2.3. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech...39	
4.2.4. Postoj Evropské unie.....	40
4.2.4.1. Moratorium k trestu smrti.....	41
4.2.4.2. Dohoda mezi EU a USA o vydávání pachatelů...43	
4.2.5. Bilaterální mezinárodní smlouvy.....	43
4.2.5.1. Mezinárodní smlouva mezi ČR a USA.....	43
4.2.5.2. Mezinárodní smlouva mezi ČR a Moldávií.....	44
4.2.5.3. Mezinárodní smlouva mezi ČR a Uzbekistánem...45	
4.2.5.4. Mezinárodní smlouva mezi ČR a Chorvatskem...46	
4.2.6. Ostatní mezinárodní dokumenty.....	46
4.2.7. Činnost Organizace spojených národů.....	47
5. Závěr.....	49
Prameny.....	51
Přílohy.....	55

1. Úvod

Málokteré téma je v naší společnosti vnímáno tak kontroverzně jako trest smrti. Je to způsobeno nejspíše samotným mystériem smrti, na kterou je lidský rozum krátký. Trest smrti neboli nejvyšší trest chápeme obvykle jako státem nařízené a vykonané usmrcení (poprava) člověka odsouzeného za trestný čin, za který je dle platného trestního práva možné tento trest uložit (v dřívějších dobách byly takovéto trestné činy nazývány hrdelními zločiny).

V posledních desetiletích byl trest smrti zrušen ve většině evropských a jihoamerických států, mezi zeměmi, které jej i nadále praktikují, jsou mj. Spojené státy americké a Čína.

Bezprostředně s trestem smrti souvisí právo na život, které z právního úhlu pohledu vnímáme jako jeden z nejdůležitějších principů ochrany lidských práv v ústavním právu a také v mezinárodněprávních dokumentech.

V České republice je diskuse o znovuzavedení trestu smrti bezpředmětná, jelikož je Česká republika vázána řadou mezinárodních dohod. Na druhou stranu je názor většinové veřejnosti dlouhodobě přikloněn spíše k názoru, že by trest smrti měl být znovu obnoven. Toto tvrzení je velmi tendenční a zavádějící. Zastánci trestu smrti většinou opírají své výzkumy veřejného mínění o výzkumy, ke kterým došlo bezprostředně po spáchání nějakého brutálního činu. Tedy v době, kdy většinu veřejnosti ovládají spíše emoce než rozum, později (v době kdy se situace zklidní) se veřejnost opět staví k trestu smrti odmítavě.

V této práci se pokusíme nahlédnout na podstatu absolutního trestu, analyzujeme jeho vývoj v českých zemích, pokusíme se prozkoumat jeho typologii a především ho budeme konfrontovat s jedním ze základních lidských práv – právem na život.

Druhá světová válka, v níž byly nacistickým Německem popřeny všechny možné zásady lidskosti a porušována všechna možná lidská práva a svobody, vyvolala potřebu ochrany těchto zásad, práv a svobod do budoucna, pro případ dalších vojenských střetů mezi státy. Jedním z nejdůležitějších, masově popíraných v druhé světové válce, základních práv jednotlivce při tom bylo právo na život, jehož ochrana je v současné době

hlavní prioritou každého demokratického státu a předpokladem pro plnohodnotné využití tímto jednotlivcem všech ostatních základních práv a svobod.

Právo na život je garantováno celou řadou právních předpisů i mezinárodních normativních smluv, přičemž pro naše účely bude nejzásadnější zkoumání Listiny základních práv a svobod, která ochranu života jednotlivce staví na čelní místo a zaručuje ji každému, kdo pobývá pod její jurisdikcí, bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.

2. Účel trestu

V trestním právu České republiky není trest sám o sobě účelem, nepředstavuje odplatu za spáchaný trestný čin. Tím se toto pojetí účelu trestu liší od absolutních teorií trestu, které se historicky vyvinuly z myšlenky, že se má trestat jen pro odplatu („punitur, quia peccatum est“¹). Naopak relativní teorie trestu spojovaly s jeho ukládáním určité cíle užitečné pro společnost („punitur, ne peccetur“²). Smíšené teorie pak usilují o spojení odplatné i účelové funkce trestu.

Trestní zákoník platný v České republice³ vychází z myšlenky, že základním účelem, cílem trestu je ochrana společnosti před trestnými činy a před jejich pachateli. Smysl existence a případné aplikace norem trestního práva je především v tom, aby nebyly páčány trestné činy vůbec nebo byly páčány v co nejmenší míře. Tento cíl má sledovat i trest, přičemž další jeho účinky, vlastně vyjadřují prostředky k jeho dosažení a obsah trestu: zabránit odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti, vychovat ho k vedení řádného života, a tím výchovně působit i na ostatní členy společnosti. Ochrana společnosti před pachateli trestných činů, včetně ochrany práv a svobod jednotlivých občanů, činí z trestu prostředek sebeobrany společnosti před trestnými činy. Trest ovšem nesmí být prostředkem k řešení jiných společenských problémů nebo nástrojem společenských přeměn.⁴

Funkci ochrany společnosti plní trest jak proti pachateli trestného činu, vůči němuž se projevuje moment represe (zabránění v trestné činnosti) a moment individuální prevence (výchova k řádnému životu), tak i proti dalším občanům – potenciálním pachatelům, vůči nimž se projevuje moment generální prevence (výchovné působení trestu na ostatní členy společnosti).

Zabránit pachateli v dalším páčání trestné činnosti může trest:

a) přímo tím, že mu fyzicky znemožní dopustit se určitého jednání nebo mu klade výrazné zábrany (např. trest odnětí svobody vede k podstatnému omezení volného pohybu a některých aktivit, trest zákazu činnosti znemožní nadále vykonávat povolání, zaměstnání,

¹ „trestá se, protože bylo spáchano zlo“

² „trestá se, aby nebylo spáchano zlo“

³ zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

⁴ srov. Nález Ústavního soudu (IV. senátu) ze dne 23. dubna 1998 sp. zn. IV. ÚS 463/97

funkci nebo činnost, v nichž měl pachatel příležitost dopustit se určitého činu, trest vyhoštění a zákazu pobytu to znemožňuje ve vztahu k vymezenému území, trest propadnutí věci a peněžité trest odnímají pachateli věcné a finanční prostředky k některým nežádoucím činnostem atd.);

b) nepřímo už samotnou existencí trestu v zákoně za určité jednání a obavou z jeho uložení a výkonu, vědomím jeho neodvratnosti nebo určitým specifickým způsobem výkonu některých trestů. Jde o tzv. psychické zábrany a působení, např. podmíněné odsouzení, popř. kombinované s působením přiměřených omezení a povinností nebo dohledu, vede ke zvýšenému dohledu nad chováním pachatele ve zkušební lhůtě, podobný cíl sleduje podmíněné upuštění od výkonu zbytku trestu zákazu činnosti či zákazu pobytu; uložení peněžitého trestu může vést též nepřímo k zanechání trestné činnosti, i když k ní pachatel nepotřebuje peníze; podobně může působit trest obecně prospěšných prací tím, že je vykonáván na veřejnosti; nepřímé působení na pachatele je charakteristické i pro podmíněné odsouzení s dohledem a pro podmíněné upuštění od potrestání s dohledem.⁵

Výchova pachatele k tomu, aby vedl řádný život, tedy individuální prevence, představuje poměrně náročný a v praxi ne vždy realizovatelný účinek trestu. Výchovný vliv může mít už samotná zábranná (represivní) funkce trestu, pokud v důsledku jejího splnění si pachatel uvědomí škodlivost dalšího páčání trestné činnosti, dokáže změnit svoje negativní postoje k zájmům chráněným zákonem a je schopen napříště respektovat platný právní řád. Samotné zabránění v páčání trestné činnosti represivní složkou trestu ovšem často nestačí k zamezení jakékoli možnosti v dalším páčání trestných činů (zejména když je působení trestu pouze dočasné) a nevede k tomu vždy ani obava před trestem a trestním postihem. Proto je využívána přímo výchovná složka některých trestů, např. v podobě podmíněného odsouzení, podmíněného odsouzení s dohledem, podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, podmíněného upuštění od výkonu zbytku trestu zákazu činnosti a zákazu pobytu, dále výchovné činnosti s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody ve věznicích, účasti zájmových sdružení při výkonu některých trestů atd.

Výchovné zacházení s pachateli trestných činů však představuje složitou činnost, která usiluje zejména o odstranění negativních, kriminogenních rysů v osobnosti pachatele a ve společenských vztazích, v nichž žije, tak, aby pachatel nebyl pouze objektem

⁵ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I, Komentář*, 1. vyd., Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 436-437

výchovného vlivu, ale i jeho aktivním účastníkem. Trest je jen jedním z prostředků výchovného působení na pachatele a kriminogenní defekty jeho osobnosti mohou být trvale odstraněny pouze rozvojem pozitivních prvků pachatelovy osobnosti a jeho sociálně užitečných svazků, posilováním jeho pozitivních vlastností, zvyků, návyků, usměrňováním či podporou jeho zájmů.⁶

Trest a trestní právo vůbec nelze považovat za všelék k odstraňování negativních jevů. Ideálem je, aby se na výchovném působení na pachatele podílely vedle trestů i další preventivní a výchovné prostředky a instituce, jež by vhodně doplňovaly, případně dovršovaly účinky trestní represe a prevence, a vytvořily tak ucelený a funkční výchovný systém⁷.

Výchovné působení trestu na ostatní (jiné) členy společnosti, označované jako generální prevence, se má podle našeho trestního zákona uskutečňovat prostřednictvím prevence individuální. Zabráni-li se trestem pachateli v další trestné činnosti, dává se tím nepochybně najevo i ostatním členům společnosti, jaké chování je nežádoucí, proti čemu je namířen trestní zákon, a tak lze ovlivňovat jejich pozitivní hodnotovou orientaci. Trest musí působit na společenské okolí pachatele, protože i pachatel působí trestným činem na své společenské okolí. Spravedlivý a včas uložený trest je schopen působit na ostatní občany tak, aby varoval před pácháním trestných činů, přesvědčil o neodvratnosti trestu a o jeho negativních důsledcích, posiloval pocit právní jistoty a představy o autoritě právních norem. Předpokladem dosažení generálně preventivního účinku trestu je též přiměřená publicita trestního řízení a jeho výsledků realizovaná vhodným způsobem s využitím některých institutů trestního práva procesního (např. veřejnost hlavního líčení⁸). V rámci generální prevence působí trest na ostatní členy společnosti pouze svými účinky psychickými, nikoliv fyzickými, které mohou postihnout jen pachatele.⁹

⁶ NOVOTNÝ, O. *Trestní právo hmotné, obecná část*, Praha: Codex, 1997, ISBN 80-210-1762-7, s. 272

⁷ srov. např. tendence k vytvoření systému postpenitenciární péče

⁸ srov. § 199 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád

⁹ rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. NS 11/2001- T 277

3. Trest smrti

Trest smrti je legitimním nástrojem spravedlnosti již od samotného počátku lidstva. Každá společnost v dějinách se oprávněně obávala o své bezpečí, o dobro a blaho společenství, a proto vydala množství zákonných předpisů, které obsahovaly udělení trestu smrti bez nějaké nutné diskuse uvnitř společnosti, protože se o tom diskuse vést nemusela. Bylo totiž zřejmé, že společnost má právo, výsadní právo na svoji obranu proti jednotlivcům či skupinám osob, které chtějí narušovat pořádek a životy jiných občanů.

Hovoříme zde o zločinu a následném trestu, a nikoliv o politickém zabarvení problematiky trestu smrti. Trest smrti jako trest totiž stojí nad každou ideologií, protože vychází z předpokladu, že etické normy platí a jsou závazné pro všechny národy a státy světa, a že tedy každý člověk musí odsoudit bestiální zločiny, vraždy či jiné těžké prohřešky proti integritě lidského života.¹⁰

Trest smrti tudíž nestojí na ideologických principech a nehrozí tedy politickým oponentům jakéhokoliv z režimů na této planetě, ale měl by hrozit všem, kdo páchají zločiny, které jsou na úkor života jiných nevinných lidí a narušují život a důstojnost člověka. Z historie české kriminalistiky víme, že trest smrti byl i za dob nejhorší komunistické totality v bývalém Československu udělován vrahům typu Mrázka, Papeže a dalších zločinců, kteří se sami svým činem vyloučili ze společnosti a byli po zásluze potrestáni. Zde nešlo o politicky zinscenované procesy, ale o narovnání spravedlnosti.

V dnešním světě je k trestu smrti nejčastěji odsouzen pachatel trestného činu vraždy či jiného trestného činu, v jehož rámci zavinil smrt lidí. Pachatele trestného činu vraždy můžeme dělit na dvě skupiny. První skupinu tvoří pachatelé, kteří vraždí v afektu, v silném citovém rozrušení, pod vlivem alkoholu či jiných omamných látek. Jednají tedy za situace, kdy si neuvědomují hrozbu trestu smrti. Do druhé skupiny patří pachatelé, kteří zabíjejí podle předem připraveného scénáře, chladnokrevně, s rozvahou. Vědomí, že jim hrozí trest smrti je od úmyslu spáchat vraždu neodradí. Strach před odhalením je naopak činí obezřetnějšími, a tím i nebezpečnějšími¹¹.

¹⁰ FICO, R. *Trest smrti*, 1. vyd., Bratislava: Kodexpress, 1998, ISBN 80-967943-8-8, s. 12

¹¹ VÁLKOVÁ, H. K otázce trestu smrti z pohledu zahraničních zkušeností, *Socialistická zákonost*, 1990, č. 4, s. 180

Z uvedeného vyplývá, že ve vztahu k této kategorii pachatelů nelze o generálně – preventivním působení trestu smrti hovořit. Co se týče druhé kategorie pachatelů trestných činů, za něž je nejčastěji ukládán trest smrti, tedy teroristů, ani tady se neseťkáváme s generálně – preventivním zastrašujícím účinkem. Naopak reakcí na vynesení rozsudku bývá často série nových, ještě brutálnějších teroristických útoků („brutalizační efekt“). Pokud jde o reakci na zrušení trestu smrti došlo k markantnímu nárůstu těch deliktů, u nichž uložení trestu smrti přichází v úvahu.

Lze se ztotožnit se závěrem, k němuž v poslední době dospěla řada autorů na základě získaných výzkumných poznatků, tedy s konstatováním neprokazatelnosti kauzální souvislosti mezi zrušením a ponecháním trestu smrti (de facto i de iure) a výskytem kriminálních deliktů, za které jej lze uložit¹².

3.1. Trest smrti v českých zemích

Trest smrti byl nejvyšším trestem od nepaměti. Na počátku byla osobní msta, při které bylo zabití pachatele činem odplaty a zárukou udržení pořádku. S postupným upevňováním státní moci byla osobní msta postupně omezována. Trest začala vykonávat státní autorita jako následek porušení zákona s cílem exemplárně potrestat pachatele a definitivně ho vyřadit ze společnosti.

První záznamy o výkonu hrdelních rozsudků existují už z 11. století. Dozvídáme se tak, že roku 1040, za války knížete Břetislava I. s Němci, kastelán hradu Bílina, řečený Prkoš, se tajně dohodl se Sasy a po krátké předstírané obraně je vpustil na území svého pána. Měl ale smůlu, kníže Břetislav se brzy dozvěděl o skutečném pozadí celé události, a tak byl konec života zrádného Prkoše nezáviděníhodný – kat mu nejprve vyloupil oči, pak mu usekal ruce i nohy a zbytek těla poté vhodil do řeky.¹³

České hrdelní soudnictví prošlo ve středověku a v raném novověku několika vývojovými etapami v závislosti na ekonomické a politické situaci, směřovalo od obyčejového práva k obecným právním normám. Šlechtici příslušeli před zemský soud, jehož počátky spadají do druhé poloviny 13. století. Předsedal mu panovník a v jeho nepřítomnosti nejvyšší purkrabí, jednání bylo ústní a řídil je nejvyšší sudí. Sbor přísedících tvořilo dvanáct pánů. V procesech se uplatňovalo pouze české právo, tzv.

¹² KUČHTA, J. Trest smrti – ano či ne?, *Universitas*, 1990, č. 4, s. 28

¹³ ŠINDELÁŘ, V. *Cesta na popraviště*, 1. vyd., Písek: Praam, 2001, ISBN 80-903002-4-3, s. 47–50

nálezové nebo obyčejové právo. Teprve v 16. století došlo ke kodifikaci šlechtického práva.

Vývoj kriminality dokreslují ortelní manuály pražského apelačního soudu, ve kterých je zapsána řada hrdelněprávních procesů. Obecně lze říci, že jeho rozhodnutí jsou však jen zlomkem skutečné agendy a jejich přínos je především ten, že odhalují soudní praxi a ukazují sociální postavení obžalovaných a žalobců¹⁴.

Zdrojem právního poučení byla vedle zemského zřízení městská práva. Soudy do roku 1579 užívaly Práv městských Brikcího z Licka, jež přesto, že nebyla pro své zjevné nedostatky oficiálně přijata, byla prakticky používána. Uvedenou právní normu nahradil roku 1579 nový zákoník, jehož autorem je Pavel Kristián z Koldína. Zatímco v ostatních sférách činnosti byla kompetence městské rady omezena hranicemi města a jeho statků, v postihu trestných činů se rozšiřovala na panství vrchnosti. Před soud se dostávali i cizopanští poddaní, pokud v teritoriálním obvodu spáchali své delikty nebo v něm byli zatčeni. Ty vrchnosti, které neměly na svých statcích hrdelní soudy, využívaly možnosti stíhání v blízkých královských či poddanských městech, kam své delikventy dodávaly¹⁵.

Velká a smutně proslulá pražská exekuce, poprava předáků stavovského povstání z let 1618 – 1620, znamenala velký zlom v našich národních dějinách. Důsledky popravy šlechticů a měšťanů 21. června 1621 se promítaly do českých dějin až do hořkého konce rakouské monarchie v roce 1918. Velká pražská exekuce byla svou monstrózností neslýchaná. Ne, že by nebylo veřejných politických poprav, tehdejší mrav připouštěl a praxe uskutečňovala exemplární výstražné tresty takového druhu, ale rozsah a způsob, jakým byla exekuce provedena, vyvěšování hlav na mostecké věži uprostřed města, to vše vyvolávalo v současnicích na ledacos zvyklých asociace tureckých krutostí páchaných na křesťanech, jak je bohatě líčily tehdejší cestopisy a noviny¹⁶.

V prvních desetiletích pobělohorské doby došlo k dočasné stagnaci hrdelních soudů, což se projevilo jejich úbytkem. Od druhé poloviny 17. století je zřetelný jejich nový rozvoj. V té době nabýval stále většího významu apelační tribunál, který potvrzoval a revidoval rozsudky městských soudů, rozhodoval ve všech důležitých kriminálních procesech; navíc se na nich podílel instrukcemi o způsobu vyšetřování.

¹⁴ FRANCEK, J. *Zločin a trest v českých dějinách*, 1. vyd., Praha: Orbis, 1999, ISBN 80-86182-91-6, s. 21

¹⁵ FRANCEK, J. *Katovské řemeslo v českých zemích*, 1. vyd., Praha: KaK, 1998, ISBN 978-80-85031-70-6, s. 36-38

¹⁶ PETRÁŇ, J. *Staroměstská exekuce*, 1. vyd., Praha: Mladá fronta, 1971, ISBN 978-80-7388-187-0, s. 18

V roce 1707 byl vyhlášen hrdelní řád Josefa I. (*Constitutio criminalis Josephina*), podle kterého měly nadále působit pouze ty hrdelní soudy, jež dosud vykonávaly svou činnost na základě zvláštního privilegia, léna či starého obyčeje. Základním úkolem těchto soudů bylo stíhání delikventů, tedy zatýkání a vyšetřování podezřelých, vyhlašování rozsudků apelačního soudu, péče o výkon trestů. Každý hrdelní soud měl mít svého předsedu a alespoň devět přísedících znalých hrdelního řádu a schopných soudit objektivně a spravedlivě. Soud měl ze svých prostředků vydržovat písaře a kata, do jeho kompetence náležela samozřejmě i péče o popraviště a pranýř. Na sklonku šedesátých let byl vydán hrdelní řád Marie Terezie (*Constitutio criminalis Theresiana*), jímž kulminoval vývoj hrdelního soudnictví. Roku 1764 vyšla v Toskánsku anonymně stručná knížečka s názvem *O zločinech a trestech* (*Dei delitti e delle pene*). Její autor byl teprve šestadvacetiletý šlechtic Cesare Beccaria z Milána. Ze sociální smlouvy podle něj vyplývá odmítnutí trestu smrti, neboť je s ní v logickém rozporu. Je totiž nemyslitelné, že by individua přenesla dobrovolně k veřejné dispozici nikoli jen část své osobní svobody, nýbrž veškerou svou existenci. Z myšlenky dělby moci a humanitárních principů osvícenství, jejichž vyjádřením Beccariova kniha je, konečně plyne odmítání kabinetní justice a mučení (jevy tak typické pro inkviziční proces)¹⁷.

Zatímco ještě v 19. století hrála veřejnost poprav i výkonu jiných trestů důležitou výchovnou exemplární funkci, dalším rysem modernizace trestního práva bylo později také postupné vylučování publika z účasti na trestu, který se tak definitivně stal věcí mezi provinilcem a zákonem, zastupovaným soudcem¹⁸. V této době se popravy uskutečňovaly převážně na nádvořích věznic a soudů. Poslední veřejná poprava se konala v Praze roku 1866 a v Čechách pak v Plzni roku 1871, kde přišel o život cikán Josef Janeček, známý lupič a vrah. Oběsit jej přijel z Prahy Jan Piperger, který byl od roku 1865 popravčím mistrem pro obvod vrchního zemského soudu v Čechách. Po něm působil v této funkci jeho nevlastní syn Leopold Wohlschläger. Objížděl krajské věznice, v Praze popravoval na dvoře zemského soudu na Karlově náměstí. Dva roky před penzionováním začal docházet do pankrácké věznice, která se stala výhradním místem výkonu trestu smrti¹⁹.

Absolutní trest byl přes všechny diskuse o této problematice zachován také v období prvního československého státu. Po jeho vzniku v roce 1918 zůstala v oblasti hmotného a procesního trestního práva zachována platnost všech existujících zemských a

¹⁷ BARATTA, A. *Sociologie trestního práva*, Brno: Masarykova univerzita, 1995, ISBN 80-210-1227-7, s. 16

¹⁸ TINKOVÁ, D.: Osvícenství, revoluce a otázka absolutního trestu, *Dějiny a současnost*, 2000, č. 1, s. 14

¹⁹ FRANCEK, J. *Zločin a trest v českých dějinách*, 1. vyd., Praha: Orbis, 1999, ISBN 80-86182-91-6, s. 32–33

říšských zákonů, právní dualismus rakousko-uherské monarchie se tedy projevil následnou platností dvou rozdílných trestněprávních norem. V letech 1918 až 1938 bylo popraveno v Československu 15 osob. Problematika trestu smrti v období první republiky byla značně ovlivněna zákonem č. 91/1934 Sb., jenž opravňoval soudy uložit místo trestu smrti trest doživotního těžkého žaláře, pokud byly polehčující okolnosti natolik závažné, že by trest smrti byl nepřiměřeně přísný.

Období, které přišlo po 15. březnu 1939, s prvorepublikovou érou masarykovského humanismu ostře kontrastovalo. V době okupace smutně proslula zvláště pankrácká věznice, kde se na tzv. sekyrárně popravovalo gilotinou.

Tragickou kapitolu našich národních dějin tvoří politické procesy, které následovaly po komunistickém puči v únoru roku 1948, a rozsudky smrti, které mnohé z nich přinesly. Tyto cynicky naplánované a bezskrupulózně provedené justiční vraždy jsou dalším mementem před jakýmkoliv druhem totality. Trest smrti byl v našem právním řádu od roku 1961²⁰ oficiálně považován za opatření výjimečné a dočasné. Trestní zákon jeho uložení připouštěl za podobných podmínek, jaké jsou nyní stanoveny pro ukládání trestu odnětí svobody na doživotí. Okruh trestných činů, za které bylo možno trest smrti uložit, byl však ve srovnání s trestem doživotním neúměrně široký. Jednalo se celkem o 33 trestných činů, z nichž převážnou většinu tvořily trestné činy vojenské, trestné činy proti lidskosti a proti republice. Trest smrti byl soudem ukládán prakticky výlučně za trestný čin vraždy, a to v případech vícenásobných nebo mimořádně brutálních vražd.²¹

Poslední poprava území Česka byla vykonána 2. února 1989. Za dobu trvání Československa (bez období německé okupace) bylo k trestu smrti odsouzeno 1217 lidí (z toho 61 % za retribuční trestné činy, 21 % za politické trestné činy a 18 % za kriminální trestné činy²²).

Tento krok byl odůvodněn následujícím způsobem. Bylo konstatováno, že otázka ukládání trestu za nejzávažnější delikty byla v popředí pozornosti všech připomínkových míst i veřejnosti. Samotný trest smrti je nelidský a nedá se zdůvodnit jinými než pragmatickými argumenty. Odstrašující účinek trestu smrti se nedá objektivně prokázat. Trest smrti je trestem absolutním, avšak neexistuje absolutní vina. Každý pachatel byl tak či onak formován okolím, je to proto i díl viny společnosti na jeho činu. Dále bylo

²⁰ zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

²¹ LIŠKA, O. a kol. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918 – 1989*, 2. vyd., Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006, ISBN 80-86621-09-X, s. 20–21

²² NOVOTNÝ, O. *Trestní právo hmotné, obecná část*, Praha: Codex, 1997, ISBN 80-210-1762-7, s. 247

konstatováno, že přibližně polovina připomínkových míst je pro zachování trestu smrti. Návrh trest smrti zrušit a nahradit jej doživotním odnětím svobody byl odůvodněn i tím, že takovýto trest, ukládaný za zvlášť přísných podmínek, plní dostatečně úkol ochrany společnosti před pachateli nejzávažnějších trestných činů²³.

V roce 2009 se stal součástí našeho právního řádu nový trestní zákoník. V jeho důvodové zprávě shledáme, že jestliže Listina základních práv a svobod stanoví, že „lidé jsou svobodní a rovni v důstojnosti i v právech“, přičemž „základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné“, pak tomu odpovídá i systematika zvláštní části nového trestního zákoníku, která zdůrazňuje prvotnost ochrany zájmů jednotlivce před společenskými zájmy a zájmy státu.

V tomto směru vychází trestní zákoník ze zásady, že „bez svobody jednotlivce není svobody společnosti“. S tím souvisí i zásada uplatňovaná v trestním právu, a to zásada humanismu, která zahrnuje nejen ochranu pachatele, jeho resocializaci či sociální reintegraci, výkon trestů a ochranných opatření, ale i ochranu potenciálních obětí před trestnými činy, jakož i ochranu práv a právem chráněných zájmů demokratické společnosti, včetně jejích humanitních ideálů a hodnot. Konkrétním projevem zásady humanity je např. ustanovení čl. 7 odst. 2 Listiny, podle kterého „nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu“²⁴, anebo zrušení trestu smrti a jeho nahrazení doživotním trestem, ke kterému došlo v našem trestním právu novelou trestního zákona z roku 1961 provedenou zákonem č. 175/1990 Sb., anebo § 37 odst. 2 trestního zákoníku, podle kterého pachateli nelze uložit kruté a nepřiměřené trestní sankce.²⁵

3.2. Spory o trest smrti – pro a proti

3.2.1. Stoupenci

Stoupenci trestu smrti argumentují tím, že trest smrti je jediným prostředkem, který zajišťuje absolutní ochranu společnosti před těžkými a nenapravitelnými zločinci,

²³ KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*, 1. vyd., Brno: Masarykova univerzita, 1995, ISBN 80-210-1197-1, s. 50

²⁴ srov. také § 149 či § 400 trestního zákoníku

²⁵ ŠÁMAL, P. Trestní zákoník a naplňování funkcí a základních zásad trestního práva hmotného, *Bulletin advokacie*, 2009, č. 10, s. 23

zdůrazňují význam trestu pro generální prevenci; popravený zločinec je zaručně zneškodněn, je to tedy jistá pojistka, aby recidiva vůbec nenastala.

Trest smrti bývá považován za jedinou účinnou hrozbu pachatelům nejnebezpečnějších trestných činů a recidivistům, u nichž hrozí nebezpečí opětovného páchaní závažné trestné činnosti, bude – li jim k tomu dána možnost. Dalším argumentem je též úspora velkých nákladů spojených s dlouhodobými tresty odnětí svobody a prostředků nutných k resocializaci a reedukaci pachatele.

Nezanedbatelné je i poukazování na nutnost zachování trestu smrti jako prostředku ochrany ve věznicích před nebezpečnými vězni ve výkonu dlouhodobých (doživotních) trestů odnětí svobody, kdy bez existence trestu smrti jsou fakticky beztrestní za delikty spáchané ve vězení. Trest smrti podle jeho zastánců poskytuje též pocit bezpečí a jistoty veřejnosti. Dle některých názorů je trest smrti ekvivalentní odplatou (smrt za smrt), resp. jediným spravedlivým trestem v případě nějakého brutálního činu.²⁶

V rámci trestněpolitické a odborné diskuze o odůvodněnosti zrušení či zachování trestu smrti jsou pak kladeny nejčastěji následující otázky:

- 1) Je trest smrti přípustný z hlediska závazků vyplývajících z mezinárodních dokumentů přijatých k ochraně základních lidských práv?
- 2) Koresponduje legislativní zakotvení možnosti uložit trest smrti principu humánního právního státu?
- 3) Není z hlediska generálně – preventivního působení zrušení trestu smrti příliš riskantním rozhodnutím?
- 4) Existují účinné alternativy trestu smrti, které by zároveň splňovaly i požadavky speciální prevence?

Z pohledu doživotí jako alternativy trestu smrti nás budou zajímat zejména poslední dvě otázky. Ve směru zkoumání generálněpreventivního zastrášujícího účinku trestu smrti i bezprostřední reakce na jeho zrušení byla prováděna řada výzkumů. V praxi se uložení trestu smrti týká téměř výlučně vrahů a pachatelů protistátních deliktů (zejména teroristů).²⁷

²⁶ HAMERSKÝ, M. *Přijatelnost trestu smrti: otázky a odpovědi*, 1. vyd., Brno: Bachant, 2001, ISBN 80-902-631-7-8, s. 89

²⁷ Amnesty International Publications: *When the State kills..., The death penalty v. human rights*, London: Staples Press, 1989, ISBN 0-86210-164-6, s. 2

3.2.2. Odpůrci

Odpůrci trestu smrti argumentují převážně tak, že trest smrti je v rozporu se základními mravními principy, na nichž má být společnost budována. Existence absolutního trestu smrti je důkazem malé míry připravenosti a ochoty státu uskutečnit základní principy humánního přístupu k člověku a i v mezních situacích nést důsledky své povinnosti chránit jeho nárok na fyzickou a sociální existenci; jedná se pak tedy jen o vraždu na úrovni státu, ten se tedy dopouští stejného deliktu jako odsouzený.

Odpůrci dále poukazují na neprokazatelný či málo prokazatelný pozitivní vliv trestu smrti na pokles kriminality, na nenapravitelnost vykonaného rozsudku v případě justičního omylu a na možnost zneužití tohoto trestu k vypořádání se s politickými protivníky.

Argument justičního omylu v posledních letech nabírá výrazně na síle, neboť revize rozsudků v USA při použití nových vědeckých metod (analýza DNA apod.) prokázaly značný počet justičních omylů, případně vyvrátily jediné existující důkazy pro vinu odsouzených ve značném množství případů, a to včetně takových, kde byli obžalovaní odsouzeni k trestu smrti. Dále zde jsou obavy ze zneužití trestu smrti k tzv. justiční vraždě. Odpůrci zpochybňují rovněž generálněpreventivní, zstrašující účinek trestu smrti. Objevuje se také názor, že se jedná o pouhý akt msty – zločincův trest smrti hraje jen určitou společenskou funkci, jelikož dle statistik je popravena pouze část vrahů. Hrozí též nebezpečí diskriminace, podle statistik bývá trest smrti uplatňován častěji vůči náboženským a etnickým minoritám a vůči chudým, kteří nemají peníze na dobré právníky²⁸.

Jakékoliv zabití (trest smrti) provedené a posvěcené státní autoritou má za následek devaluaci hodnoty života. Pokud stát připouští za jistých podmínek zabití člověka člověkem, může v narušených myslích některých lidí vzbudit pocit, že násilné usmrcení jiného jedince je možné řešení konfliktních situací.

V případě politicky motivovaných trestných činů či teroru může být trest smrti příčinou glorifikace exekuovaného – mučedníka, jehož stejně smýšlející následovníci leckdy cítí potřebu popraveného pomstít²⁹.

²⁸ KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*, Brno: Masarykova univerzita, 1995, ISBN 80-210-1197-1, s. 19

²⁹ Amnesty International Publications: *When the State kills..., The death penalty v. human rights*, London: Staples Press, 1989, ISBN 0-86210-164-6, s. 5

3.3. Druhy trestů smrti

3.3.1. Pověšení

Pověšení (oběšení) je výkon trestu smrti pověšením lanem odsouzeného za hrdlo; oběšený je usmrčen lanem v důsledku působení gravitační síly vlastního těla. Bezvědomí a následná smrt je zapříčiněna buď přerušením míchy, anebo udušením způsobeným stažením hrdla a tedy i průdušnice.

Při oběšení se z principu používá několikerého postupu. Při tom nejčastějším je člověk postaven či posazen na vyvýšenou oporu – židli, stůl, vozík, koně – a kat mu dá okolo krku provaz přivázaný k šibenici nebo k větvi stromu apod. Pak mu vezme oporu pod nohama, někdy i tak, že ho strčí dopředu. To je způsob oběšení, s nímž se také v dějinách nejčastěji setkáváme. Smrt je pomalá a bolestivá. Dříve nebývalo vzácností vidět kata, jak se oběti pověsil celou svou tíhou za nohy, aby urychlil proces strangulace. K věšení se používá šibenice. Obvykle jí tvoří jedno svislé a jedno vodorovné břevno, které je užší a kratší. To je umístěno na vrcholku svislého břevna a k němu se přivazuje provaz. Jindy, zejména v případě hromadných poprav, tvoří šibenici dvě svislá břevna spojená vodorovným břevnem, na které se přivazují provazy. I když se tyto vzory mohou v různých zemích mírně lišit, představují prakticky všechny vyskytující se šibenice. Přesto se setkáváme i s jiným typem konstrukce. Někdy se používaly i klece k oběšení, ovšem je pravda, že oběti v nich byly spíše rdoušeny než věšeny³⁰.

Oběšení bylo jedním z nejčastěji užívaných trestů v české historii. Za prokázanou krádež hrozila viníkovi šibenice, která byla určena pro lidi z nižších společenských vrstev. Byla totiž považována za nejméně čestný způsob poprav. V některých případech mohl soud zostřit trest smrti oběšením tak, že odsouzenec měl být místo na provaze oběšen na řetěze. Použití řetězu ovšem mělo ještě jeden důvod, zaručovalo, že oběšenec zůstane viset na šibenici déle, než by tomu bylo na obyčejném konopném provazu³¹.

³⁰ MONESTIER, M. *Historie trestu smrti: dějiny a techniky hrdelního trestu od počátku po současnost*, 1. vyd., Praha: Knižní klub, 1998, ISBN 80-86182-05-3, s. 205–206

³¹ MALÝ, K. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1918*, 1. vyd., Praha: Akon, 1988, ISBN neuvedeno, s. 41

3.3.2. Stětí

Princip stětí spočívá v přeseknutí krku, a tedy v oddělení hlavy od těla. Usmrcení je vlastně zmrzačením, ale zvláštního druhu, protože hlava je tak důležitý orgán, že její oddělení způsobí okamžitou smrt. Vzhledem ke složitosti a krutosti ostatních způsobů poprav se na stětí pohlíželo vždy jako na „prostý trest smrti“. V Asii a v Orientě existovalo již dávno před křesťanskou érou. Je dokonce možno tvrdit, že se objevilo v době bronzové současně se sečnými zbraněmi. Trest smrti stětím hlavy byl považován v našich dějinách za čestnější odchod ze života. Stětí hlavy bylo téměř bez výjimky používáno u osob šlechtických a dále u těch provinilců, kteří měli hříchů na svědomí příliš mnoho, například velký počet krádeží, cizoložství, svatokrádež v kostele nebo vraždu, nesměla však být zákeřná nebo loupežná, v takových případech byly rozsudky přísnější³².

V našich zemích bývalo častější stínání mečem, sekeru používali spíše ve starším období, ve 12. – 14. století. Odsouzený při stětí mečem klečel na kolenou, někdy také seděl na nízké stoličce, oči měl zavázány šátkem. Hlava nespočívala na žádném špalku, jak se často traduje; odsouzenec s ostříhanými vlasy držel hlavu rovně nebo trochu povystrčenou dopředu a kat vedl úder mečem vodorovně zezadu na hrdlo. Pro kata bylo důležité, aby hlavu uťal jedinou ranou³³. V současné době se šavlí popravuje stále ještě ve třech státech: v Kataru, v Jemenu, kde se však i střílí, a zejména pak v Saúdské Arábii. Tam nemají ani trestní zákoník, ani nejsou nijak upraveny procedurální otázky. Oficiálním zákonem tu je islámské právo, „šaríja“, přičemž se vychází zvláště z jurisprudence hanbalovského mazabu (školy). Pokud však právníci nenajdou příslušné řešení v některém z šesti klasických děl této školy, musejí se obrátit k textům dalších škol islámské jurisprudence. Ve snaze doplnit islámské zákonodárství vydává stát ještě nařízení v podobě královských výnosů a dekretů. V letech 1981 – 1989 bylo v Saúdské Arábii provedeno tři sta jedenáct poprav. Konaly se obvykle na náměstí před palácem guvernéra provincie³⁴.

Francouzský vynález ke stínání hlav se zrodil z humanistické a vědecké myšl dvou praktiků, doktora Guillotina a doktora Louise. První z nich usiloval o rovnost všech na

³² BEST, C. C. *Trest smrti v česko – německém porovnání*, 1. vyd., Brno: Doplněk, 1996, ISBN 80-85765-56-X, s. 17

³³ ŠINDELÁŘ, V. *Cesta na popraviště*, 1. vyd., Písek: Praam, 2001, ISBN 80-903002-4-3, s. 32

³⁴ MONESTIER, M. *Historie trestu smrti: dějiny a techniky hrdelního trestu od počátku po současnost*, 1. vyd., Praha: Knižní klub, 1998, ISBN 80-86182-05-3, s. 240

prahu smrti a druhý jeho myšlenku realizoval³⁵. Je pravda, že s gilotinou se smrt stává přesně a jasně definovanou, vymezenou a rychlou, a že pryč jsou všechny dřívější techniky, s nimiž musel kat ovládat relativně rozsáhlé znalosti svého řemesla a kdy nebyla vzácností selhání daná morální či fyzickou slabostí kata, ba leckdy i jeho úmyslem³⁶.

3.3.3. Zastřelení

Zastřelení je prováděno buď jedním popravčím nebo střeleckou popravčí jednotkou. Odsouzený je usmrcen jedním či několika z následujících následků – poškození životně důležitých orgánů (srdce), poškození centrální nervové soustavy či vykrvácením, způsobeným vnikem střely do těla³⁷. V českých zemích mají popravy zastřelení také své místo. Byly nástrojem vojenských soudů. Ačkoliv tento čestný druh vojenské popravy byl občas vykonáván už za třicetileté války, ještě i v časech Marie Terezie bývali často odsouzení vojáci předáváni k výkonu rozsudku do rukou kata, který popravu zastřelením pochopitelně nevykonával, nýbrž popravoval i osoby vojenské běžným způsobem³⁸.

V některých zemích, kde se popravuje „hromadně“, kolísá velikost popravčí čety od šesti do patnácti osob podle počtu odsouzenců. Někdy má určen každý střelec svého odsouzence a míří jen na něj. Jindy střílí popravčí četa na všechny. A konečně má někdy každý odsouzenec vlastní popravčí četou. Pak je vydán společný rozkaz k palbě pro všechny čety a střílí na svého odsouzence. V některých případech členové popravčí čety stojí v jedné řadě, jindy jedna řada stojí a druhá před ní klečí opřena o jedno koleno spočívající na zemi. Také postavení odsouzence se podle různých vojenských zákoníků liší.

Popravčí četa většinou střílí z „očí do očí“. Odsouzenec stojí, má zavázané oči a někdy i zakrytý obličej. Jindy je přivázan ke kůlu či k židli, někdy s hlavou zakrytou kápi. A konečně jsou někteří odsouzenec stříleni do zad, ať vstoje, nebo vsedě, ba někdy i klečíc na kolenou.

³⁵ CHMEL, L. *Nejslavnější popravy*, 1. vyd., Praha: Petrklíč, 2004, ISBN 80-7229-107-6, s. 112

³⁶ SANSON, H. *Tajnosti popraviště, paměti pařížských katů*, 1. vyd., Praha: XYZ, 2004, ISBN 80-86864-12-X, 197

³⁷ Amnesty International Publications: *When the State kills..., The death penalty v. human rights*, London: Staples Press, 1989, ISBN 0-86210-164-6, s. 57

³⁸ ŠINDELÁŘ, V. *Cesta na popraviště*, 1. vyd., Písek: Praam, 2001, ISBN 80-903002-4-3, s. 36

V Íránu a Iráku, tedy v zemích, kde se trest smrti provádí mimo jiné i zastřelením, je často nutno dát ránu z milosti, přestože se na odsouzence střílelo dávkami ze samopalů. V některých zemích ještě více zkrátily vzdálenost mezi odsouzencem a střelcem, aby byly náhodné faktory střelby co nejvíce eliminovány. Za poslední dvě staletí se střílení odsouzenců stalo technikou popravou rozšířenou po celém světě. Všechny politické bouře, revoluce, převraty doprovázely popravou zastřelením³⁹.

3.3.4. Plynová komora

Princip popravou plynem spočívá v uzavření odsouzeného do neprodyšně uzavřeného prostoru, kde je přiměn dýchat smrtelně jedovaté výpary, jejichž inhalace zapříčiní postupné selhání jednotlivých mozkových center a tedy exitus⁴⁰. Po řadě pokusů byl ve většině států vybrán plynný kyanid. Ze všech známých těkavých jedů má totiž největší účinnost. Plyn se uvolňuje, přijdou – li do kontaktu tabletky kyanidu s kyselinou sírovou. Plynová komora, většinou natřená na zeleno, je ocelová kabina osmiúhelníkového tvaru s kopulí, do níž se vchází oválnými dveřmi, jež se neprodyšně uzavírají. Uvnitř jsou dvě sedadla, protože většina plynových komor byla konstruována tak, aby v nich mohli být popraveni nejednou dva odsouzenci.

Udušením plynem je jediná technika popravou, která od odsouzence vyžaduje, aby aktivně spolupracoval. Když se smrtícího plynu zhluboka nadechne, může ztratit vědomí již za deset nebo patnáct vteřin. Bez prvního hlubokého nádechu by to trvalo déle. Když se totiž odsouzenec pokusí prodloužit si život tím, že zadrží dech nebo bude dýchat povrchně, umírání si podstatně prodlouží. Po celé nekonečné minuty může zůstat při vědomí a bude pociťovat akutní bolestivé dýchací potíže. Bude mít závratě a ucítí silné křeče v břiše a stahy svalů ústící až do epileptického záchvatu. Nelze pochybovat, že smrt je při této technice popravou vždy jistá, avšak její bezbolestný průběh vyžaduje aktivní spoluúčast odsouzeného. Dnes užívá plynové komory stále ještě sedm států⁴¹.

³⁹ MONESTIER, M. *Historie trestu smrti: dějiny a techniky hrdelního trestu od počátku po současnost*, 1. vyd., Praha: Knižní klub, 1998, ISBN 80-86182-05-3, s. 286

⁴⁰ Amnesty International Publications: *When the State kills..., The death penalty v. human rights*, London: Staples Press, 1989, ISBN 0-86210-164-6, s. 58

⁴¹ MONESTIER, M. *Historie trestu smrti: dějiny a techniky hrdelního trestu od počátku po současnost*, 1. vyd., Praha: Knižní klub, 1998, ISBN 80-86182-05-3, s. 299 – 301

3.3.5. Elektrické křeslo

Poprava elektrickým proudem trvá teoreticky pouhé dvě minuty bez přerušení a je ukončena automaticky. Když kat pustí proud, je to podle různých křesel v jednotlivých státech 1900 až 2500 voltů. Proud se dostane do měděné kontaktní destičky přilby a má se za to, že odsouzenec pak ihned ztratí vědomí, takže již necítí bolest⁴².

Za křeslem je na její vnitřní straně elektrická rozvodová skříň, z níž vycházejí dva spojovací vodiče. Na stejné zdi visí zavěšena na háky velká skříň obsahující potřebné vybavení: přilbu s kontaktní destičkou, kamaše a izolační rukavice pro personál.

Přilba se dnes vyrábí z tvrdé kůže, vepředu má pásek o rozměrech 10 x 20 cm, kterým se odsouzenci zakryjí oči. Má také podbradník, rovněž z kůže. Vše se připevňuje pod bradou páskem na knoflík. Uvnitř přilby je „kontaktní destička“. Je vyrobena z mědi, má vydutý tvar a průměr deset centimetrů, uprostřed je tyčka procházející naskrz kůži přilby, na kterou se připojí první elektroda.

Vnitřní strana přilby je vyložena jemnou vrstvou přírodní houby. Ta má zajistit lepší kontakt a zamezit zápachu spáleného masa. Dříve se elektroda dávala odsouzenci přímo na hlavu, což vedlo k těžkým popáleninám a šířil se silný puch. Přesto se i dnes svědkové shodují, že exekuci vždy zápach provází. Kontaktní destička a houba jsou ponořena ve slaném vodním roztoku, aby se zlepšila jejich vodivost.

Také „kamaše“ je z kůže. Je obvykle dvacet centimetrů dlouhá a osm široká a dává se na oholené lýtko odsouzence, když mu ustříhli pod koleny kalhoty. Kamaše je zdvojena velice jemnou kovovou folií, obvykle olověnou, na níž je připevněna měděná destička, ze které vychází směrem dovnitř tyčinka se závitem a na ní je připojena druhá elektroda.

Smrt odsouzence způsobí proud procházející srdcem a plícemi z kontaktní destičky v masce k elektrodě na lýtku⁴³.

⁴² Amnesty International Publications: *When the State kills..., The death penalty v. human rights*, London: Staples Press, 1989, ISBN 0-86210-164-6, s. 58

⁴³ MONESTIER, M. *Historie trestu smrti: dějiny a techniky hrdelního trestu od počátku po současnost*, 1. vyd., Praha: Knižní klub, 1998, ISBN 80-86182-05-3, s. 324 – 325

3.3.6. Smrtící injekce

Poprava injekcí se provádí tak, že odsouzenec dostane intravenózně jednou nebo dvěma injekcemi smrtelnou dávku rychle účinkujících barbiturátů kombinovaných s paralyzujícími chemickými látkami. Poprava je podobná postupu užívanému v nemocnicích při celkové anestezii, avšak vstříkovaná dávka je smrtelná. Je to roztok a obsahuje tři složky: barbituráty, které vedou ke ztrátě vědomí; bromid pankurnia, což je svalové relaxans (způsobuje jejich ochablost), jehož úkolem je paralyzovat bránici a přerušit tak pohyby plic; nakonec obyčejný chlorid sodný, jenž má přivodit srdeční zástavu⁴⁴.

Účast lékařů na výkonu hrdelních trestů je složitá otázka. Zavedení smrtící injekce jako prostředku usmrcení rozpoutalo reakci řady lékařských asociací na celém světě, které se všechny bez výjimky postavili proti účasti lékaře na popravách.

Intravenózní podání jedu se může stát samo relativně složitou záležitostí, a nemůže je provádět každý. Zcela jistě se dostaví problémy, jakmile je odsouzený toxikoman, což se stalo mnohokrát. Jeho žíly jsou často tak zjizveny, že musí být proveden drobný chirurgický zákrok, aby bylo možno se dostat k nějaké hlubší žíle.

Je evidentní, že tyto popravky nemohou vykonávat příležitostní kati. Může se stát, že se narazí na jedince, na kterého anestetizující barbituráty nepůsobí dost rychle, takže se při plném vědomí začnou dusit, protože mezitím již dochází k paralýze plic.

Jiným rizikem je, že sebou odsouzenec při vpichu injekce hází. Jed pak pronikne do cévy nebo do svalové tkáně a způsobí velice silnou bolest. A navíc, jestliže není směs přesně odměřena a namíchána, nebo pokud se podá příliš brzy, může zhoustnout a ucpat žílu, takže smrt bude pomalejší⁴⁵.

3.3.7. Ukamenování

V současné době uznává ukamenování, jinde již dávno opuštěné, jako oficiální trest smrti osm zemí, jejichž zákonodárství vychází z islámského práva. Jsou to Spojené arabské emiráty, Írán, Mauritanie, Afghánistán, Pákistán, Súdán, Jemen a Saúdská Arábie.

⁴⁴ Amnesty International Publications: *When the State kills ..., The death penalty v. human rights*, London: Staples Press, 1989, ISBN 0-86210-164-6, s. 59

⁴⁵ MONESTIER, M. *Historie trestu smrti: dějiny a techniky hrdelního trestu od počátku po současnost*, 1. vyd., Praha: Knižní klub, 1998, ISBN 80-86182-05-3, s. 327 – 329

Přesto musíme poznamenat, že je korán jako trest výslovně neuvádí, je však zahrnuto do ustanovení, že zákony starých proroků platí i nadále. Teoreticky je ukamenování trest za zločin cizoložství, porušení ramadánu a vzpouru dítěte proti rodičům⁴⁶.

Poprava ukamenováním se odehrávala podle přesných pravidel, jež všechna sledovala jeden cíl: zabránit odsouzenec v možném útěku. V některých případech se sice odsouzenec mohl pohybovat, byl však zavřen v ohradě. Jindy byl přivázán ke kůlu či ke kříži. A opět jindy býval zahrabán až po krk v zemi. Dnes se hlava odsouzenec zakrývá kápí. I když si taková exekuce uchovávala legální charakter, její zvláštností bylo, že výkon nebyl odkázán na katy či vojáky, provádět ho mohli příbuzní, přátelé oběti či odsouzenec, nebo dokonce přihlížející veřejnost.

Ukamenování si dodnes uchovalo povahu vyobcování ze společnosti i náboženské obce, jež předchází vlastnímu usmrcení. Každý účastník uchopí kámen a hodí ho a své konání opakuje, dokud se viník nepřestane hýbat.

Většinou byly na mrtvolu naházeny všechny kameny, které nebyly použity přímo ke kamenování. Kvůli tomu se někdy mluvilo o „zavalení“. Vznikl tak jakýsi pahorek a ten zůstal dlouho na místě jako memento provinilcova pochybení.

Odsouzenec většinou umíral rychle, protože kameny, které na něj dopadaly, leckdy vážily i několik kilogramů. Ale někdy mohl člověk dostat řadu úderů, a přece neztratil vědomí. V takovém případě pak smrt nepřicházela mučivě dlouho. Tělo bylo rozbito, kosti zlámány, a smrt většinou nastala až proražením lebky.

V Íránu znamenalo nastolení islámské republiky v roce 1979 zavedení islámského práva a návrat ke kamenování. Zákon stanoví, že smrt nesmí nastat po úderu jediným kamenem. „Kameny nesmějí být ani příliš veliké aby obžalovaného již jeden nebo dva nezabily, ani příliš malé, jež by ani nebyly hodny označení kamene.“ Aby ve velikosti kamenů nedocházelo k omylům, obstarává je vláda a dává je dovážet na místo poprav kamiony.

Soudy ve všech výše uvedených zemích rozsudky ukamenováním vynášejí. Za pouhé dva roky bylo například v Íránu ukamenováno více než šest set žen.

Před několika lety bylo v Saúdské Arábii ukamenováno několik mužů, protože znásilnili ženu během ramadánu.

⁴⁶ Amnesty International Publications: *When the State kills..., The death penalty v. human rights*, London: Staples Press, 1989, ISBN 0-86210-164-6, s. 60

V roce 1981 hlásila Amnesty International z Pákistánu, že byli odsouzeni k ukamenování Shalluda Parweenová a Mohamed Sanwer obvinění z uzavření nelegálního sňatku. Z Íránu hlásila táž organizace v roce 1986 osm ukamenování. Od té doby se udála řada dalších poprav.

Poprava ukamenováním je známo i z helénsko – křesťanského kulturního okruhu. Ukamenován byl kupříkladu Timoteus, biskup z Efesu, protože se pokusil přerušit obětování pohanským bohům.

Ukamenování tvořilo ještě v 16. století součást švédského trestního zákoníku. Trest byl pokládán za potupný a byl vyhrazen ženám za delikty, za které byli muži lámáni kolem. Výkon exekuce se lišil podle závažnosti deliktu. Když šlo o ztížené potrestání, provinilé ženě oholili hlavu, natřeli ji smolou a polepili peřím. Odsouzená pak byla nucena běžet uličkou mužů, kteří na ní házeli kameny⁴⁷.

3.3.8. Méně obvyklé způsoby poprav

Zvířata byly používány k usmrcení člověka odnepaměti. Již sedm století před Kristem byl Aššurbanipal, nejmocnější asyrský král, znám tím, že vězně předhazoval obrovským dogám. Egypťané dělali něco podobného, jen dávali přednost krokodýlům. Během dobývání Ameriky přivezli Španělé psy do zámoří a nechali jimi roztrhat stovky Aztéků a Inků. Římané používali zvířat k hrdelním trestům nebyvalou měrou⁴⁸.

Svržení z výšky spočívá ve shoení odsouzence z vyvýšeného místa do hlubiny a vyskytuje se u všech civilizací. Rozdíly mezi národy se projevují v tom, na co odsouzení po svém pádu dopadli: v Římě to byla skaliska, v Egyptě dole číhali posvátní krokodýli, v Řecku dopadli na kameny; v Persii pak na kůly zaražené do země. Podezřelá zůstává dodnes smrt Jana Masaryka, nekomunistického československého ministra zahraničí, který v roce 1948 vypadl z okna Černínského paláce⁴⁹.

Smrt hladu ponechává volné pole té nejzvrácenější a nejkrutější vynalézavosti. Byly vynalezeny masky nejroztodivnějších tvarů, které odsouzenému bránily přijímat potravu. Vyhladovění někdy předcházela opulentní hostina, jejímž cílem bylo odsouzenému přivodit ještě další utrpení. O Tiberiovi je známo, že svým obětem nechával

⁴⁷ MONESTIER, M. *Historie trestu smrti: dějiny a techniky hrdelního trestu od počátku po současnost*, 1. vyd., Praha: Knižní klub, 1998, ISBN 80-86182-05-3, s. 186 – 187

⁴⁸ tamtéž, s. 19 – 20

⁴⁹ tamtéž, s. 38 – 40

napřed podat velké množství jídla a pití, načež jim podvázali močovou trubici. Odsouzení pak umírali po prasknutí močového měchýře⁵⁰.

K **zazdění** odsuzovaly v Evropě počátkem 16. století inkviziční tribunály. Trest, jenž patřil mezi tresty hrdelní, spočíval v tom, že odsouzený byl umístěn do pevné zděné konstrukce, z níž byly všechny východy uzavřeny, a byl tam ponechán. Zazdění pomalu umírali hladem, žízní, ale zároveň i nedostatkem vzduchu⁵¹.

Naražení na kůl, „jeden z nejhorších způsobů usmrcení, na jaké lidská krutost přišla“, jak je definuje Velká encyklopedie 19. století, spočívá v zaražení kůlu do těla odsouzence, nejčastěji spodem těla, který je pak v tomto stavu ponechán, dokud nevypustí duši. I když tohoto způsobu popravky používaly hlavně orientální a asijské národy, byl rozšířen po celé planetě, stejně v Africe a Střední Americe jako i v Evropě, ve slovanských zemích a v německých státech za Karla V., jehož Karolinský zákoník jej stanoví pro ženy, které zabily své dítě⁵².

Rozdrcení spočívá v tom, že se pomocí nějaké síly vyvine tlak na tělo odsouzence, jenž mu zláme kosti kostry a lebky a rozdrťí nejdůležitější orgány: ledviny, plíce, srdce, takže nastane smrt. I když existuje celá řada variant rozdrcení, je možno je rozdělit do tří odlišných skupin: rozdrcení pouhou statickou tíhou hmoty; rozdrcení stupňovaným stlačením a nakonec rozdrcení třením a roztrháním.

Při trestu **estrapády** byl odsouzený vytažen provazem procházejícím pod rukama svázanýma za zády na vrchol stožáru nebo šibenice. Jakmile byl nahoře, nechali ho spadnout, ale ne až na zem. Nárazem při zastavení pádu těla se odsouzenec vykloubily ruce.

Trest smrti **lámání kolem** spočíval v tom, že odsouzenec byly zaživa zpřelámány kosti v těle připevněném ke kolu. Lámání kolem je jedním z nejstarších trestů, jaké soudy ukládaly. Je dosvědčen již v počátcích starověku. Ve Francii tento trest, jenž patřil k nejtvrdějším, jaké zákony požadovaly, přežil až do revoluce.⁵³

⁵⁰ tamtéž, s. 43

⁵¹ tamtéž, s. 49

⁵² tamtéž, s. 67

⁵³ tamtéž, s. 155-156

3.4. Zákaz trestu smrti v ČR

Jak již bylo zmíněno výše, zákonem č. 175/1990 Sb., kterým se měnil a doplňoval trestní zákon s účinností od 1.07.1990 byl v České republice zrušen trest smrti, který se od té doby nepřipouští. Tentýž závazek pro Českou republiku vyplývá z čl. 1 Protokolu č. 6 k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, který k tomu výslovně zavazuje všechny smluvní strany.

Dle čl. 2 téhož Protokolu však smluvní stát může stanovit trest smrti za činy spáchané v době války nebo bezprostřední hrozby války s tím, že tento trest bude uložen pouze v případech, které předvídá zákon a v souladu s jeho ustanovením, které je smluvní stát povinen sdělit generálnímu tajemníkovi Rady Evropy. Následně však Protokol č. 13 k též Úmluvě, signatářem kterého je rovněž Česká republika, trest smrti bezvýjimečně zakázal a to i v době války, čímž bylo jeho použití od 1.07.2003 na území České republiky definitivně vyloučeno.

Ustanovení o absolutním zákazu trestu smrti obsahuje rovněž Druhý opční protokol k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech, který v čl. 1 odst. 1 výslovně zakazuje popravu jednotlivce podléhajícího jurisdikci smluvního státu a v odst. 2 téhož článku výslovně ukládá každému smluvnímu státu přijmout nezbytná opatření ke zrušení trestu smrti.

Dle čl. 2 odst. 1 téhož Protokolu však proti ustanovením zakotveným v čl. 1 stát při jeho ratifikaci nebo podpisu může učinit výhradu, která mu umožní uplatnění trestu smrti v dobu války na základě odsouzení za vysoce závažný trestný čin vojenské povahy spáchaný rovněž v době války. Dle odst. 2 téhož článku smluvní stát, který takovouto výhradu učiní, je povinen vyrozumět generálního tajemníka OSN o příslušných ustanoveních svého národního právního řádu použitelných v době války⁵⁴.

V naší vnitrostátní právní úpravě je trest smrti vyloučen zejména čl. 6 odst. 3 Listiny základních práv a svobod⁵⁵.

⁵⁴ viz. čl. 1 a čl. 2 vyhlášky MZV ČR č. 100/2004 Sb.m.s

⁵⁵ *Trest smrti se nepřipouští.*

3.4.1. Zákon a nařízení Rady o vývozu a dovozu zboží, které by mohlo být použito pro výkon trestu smrti

V českém právním řádu ani v právním řádu Evropské unie donedávna neexistovaly předpisy upravující kontrolu vývozu zboží, které by mohlo být použito pro výkon trestu smrti, mučení nebo jiné kruté, nelidské či ponižující zacházení nebo trestání.

Komise OSN pro lidská práva ve svých rezolucích přijatých v letech 2001 až 2005 vyzvala členy OSN, aby přijali opatření k zabránění a zákazu mimo jiné vývozu zařízení, které je zvláště určeno k mučení. V roce 2001 Rada schválila „Obecné zásady politiky EU vůči třetím zemím v otázce mučení a jiného krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání“.

Bylo proto rozhodnuto stanovit pravidla Společenství pro obchod se třetími zeměmi se zbožím, které by bylo možné použít pro účely výkonu trestu smrti a zboží, které by bylo možné použít za účelem mučení a jiného krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání. Tato pravidla mají zajistit, aby hospodářské subjekty Společenství neměly žádný prospěch z obchodu, který podporuje nebo jinak usnadňuje výkon trestu smrti nebo mučení a jiné kruté, nelidské či ponižující zacházení nebo trestání, které není slučitelné s odpovídajícími obecnými zásadami EU a mezinárodními úmluvami a smlouvami. Výsledkem těchto snah bylo přijetí nařízení Rady (ES) č. 1236/2005 o obchodování s některým zbožím, které by mohlo být použito pro trest smrti, mučení nebo jiné kruté, nelidské či ponižující zacházení nebo trestání (dále jen „nařízení Rady“).⁵⁶

Nařízením Rady byl stanoven

- zákaz vývozu a dovozu zboží včetně poskytování související technické pomoci, které nemá jiné praktické využití než pro účely výkonu trestu smrti, mučení a jiného krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání – s výjimkou vývozu a dovozu tohoto zboží, včetně poskytování související technické pomoci pro účely veřejného vystavení v muzeu z důvodu jeho historického významu,
- pravidla pro povolování vývozu zboží, které by mohlo být použito za účelem mučení a jiného krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání,

⁵⁶ Vláda ČR, Důvodová zpráva k návrhu zákona o vývozu a dovozu zboží, které by mohlo být použito pro výkon trestu smrti, mučení nebo jiné kruté, nelidské či ponižující zacházení, obecná část, tisk 273/0

- zmocnění přijmout nebo zachovat další omezení vývozu a dovozu tohoto zboží nad rámec nařízení Rady.

Seznamy obou těchto skupin zboží jsou uvedeny v příloze II a III nařízení Rady a zahrnují např. elektrická křesla nebo vzduchotěsné komory určené k dopravě lidí, (příloha II), okovy, spojené řetězy, přenosná zařízení pro aplikování elektrických šoků (příloha III).

Nařízení Rady ukládá členským státům zejména stanovit pravidla pro sankce za porušení tohoto nařízení a přijmout opatření pro zajištění jejich uplatňování.

Podle nařízení Rady může být žadatelem o vydání povolení právnická nebo fyzická osoba nebo muzeum. Není na první pohled zcela zřejmé, zda se má právní úprava povolování vývozu a dovozu předmětného zboží vztahovat jak na fyzické osoby podnikající, tak na fyzické osoby nepodnikající. Podle preambule nařízení Rady je cílem zákaz vývozu a dovozu zboží, které nemá jiný účel použití, než k výkonu trestu smrti nebo mučení, a zavedení kontroly vývozu zboží, které se sice používá k legitimnímu účelu, a sice k vynucování práva, ale je zneužitelné k mučení. Dalším, ne méně významným cílem nařízení Rady je vyloučení hospodářského prospěchu z obchodu s předmětným zbožím.

Na základě komunitární právní úpravy byl následně v České republice přijat zákon č. 38/2008 Sb., o vývozu a dovozu zboží, které by mohlo být použito pro výkon trestu smrti, mučení nebo jiné kruté, nelidské či ponižující zacházení nebo trestání, a o poskytování technické pomoci s tímto zbožím související, a o změně zákona č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon“).

Zákon v návaznosti na nařízení Rady upravuje povolování vývozu a dovozu předmětného zboží, opravňuje Ministerstvo průmyslu a obchodu (dále jen „ministerstvo“) k rozhodování o udělení povolení, ke spolupráci s příslušnými orgány Společenství a členských států Evropské unie a k dalším činnostem spojeným s prováděním nařízení Rady a tímto zákonem. Opravňuje ministerstvo vyžadovat vyjádření k jednotlivým žádostem o povolení od státních orgánů ČR.

Zákon dále stanoví formu žádosti⁵⁷ a upravuje důvody pro zrušení, pozastavení nebo změnu povolení k vývozu. Stanoví, že odvolání proti rozhodnutí o zrušení, pozastavení nebo změně povolení k vývozu nemá odkladný účinek. Důvodem tohoto opatření je zakotvit možnost okamžitě zastavit v případě potřeby nežádoucí vývoz zboží.

⁵⁷ formulář k žádosti tvoří přílohu č. 2 této práce

Ukládá vývozci a dovozci administrativní povinnosti spojené s realizací vývozu a dovozu - zejména uvést do celního prohlášení číslo povolení a informovat ministerstvo o uskutečnění vývozu nebo dovozu.

Zákon také stanoví, že při povolovacím řízení o vývozu zboží uvedeného v příloze III nařízení Rady se ministerstvo řídí vedle nařízení Rady závazným stanoviskem Ministerstva zahraničních věcí. Zakotvuje spolupráci ministerstva s Generálním ředitelstvím cel, ukládá povinnosti celním úřadům a celním orgánům a dává jim podrobné kontrolní pravomoci - zejména potvrzování povolení, dohled nad vývozem a dovozem zboží, dohled nad dodržováním povinností vývozců a dovozců, vedení evidence o vývozu a dovozu zboží, vedení evidence správních deliktů a přestupků.

Zákon konečně upravuje také sankce za správní delikty a přestupky proti nařízení Rady a návrhu zákona a stanoví pravomoc celních úřadů k jejich projednávání.

K zabezpečení provádění tohoto zákona může ministerstvo požadovat od státních orgánů stanovisko k jednotlivým žádostem a informace o žadatelích o povolení, včetně informací o jejich podnikání, jestliže se vztahují k vývozu nebo dovozu zboží, nebo k poskytování technické pomoci. Tyto státní orgány jsou povinny vydat stanovisko, pokud tomu nebrání zvláštní právní předpisy ve lhůtě 20 dnů od obdržení žádosti nebo po dohodě s ministerstvem ve lhůtě přiměřeně prodloužené.

3.4.2. Zákon o azylu

Náš právní řád počítá s ochranou cizince před trestem smrti jednak na základě bilaterálních smluv (viz. zvláštní kapitoly v této práci) a jednak zákonem o azylu⁵⁸.

Zákaz trestu smrti má odezvu zejména v ustanovení § 14a odst. 2 písm. a) zákona o azylu, který ukládá státu povinnost poskytnout cizinci nesplňujícímu důvody udělení azylu doplňkovou ochranu, pokud by cizinec byl vrácen do státu, jehož je státním občanem, nebo v případě, že je osobou bez státního občanství, do státu svého posledního trvalého bydliště, kde by mu hrozilo skutečné nebezpečí uložení nebo výkonu trestu smrti a cizinec nemůže nebo není ochoten z důvodu takového nebezpečí se do tohoto státu vracet.⁵⁹

⁵⁸ zákon č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, (zákon o azylu)

⁵⁹ LIŠKA, O. a kol. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918 – 1989*, 2. vyd., Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006, ISBN 80-86621-09-X, s. 23-24

Podle relevantního rozhodnutí Nejvyššího správního soudu⁶⁰ pak bylo shledáno, že pakliže podle § 14a odst. 2 písm. a) zákona o azylu se za závažnou újmu považuje uložení nebo vykonání trestu smrti, pak podle dřívějšího § 91 zakládalo překážku vycestování, pokud by byl cizinec nucen vycestovat do státu, který žádá o jeho vydání pro trestný čin, za který zákon tohoto státu stanoví trest smrti. Již na první pohled je zřejmé, že nová právní úprava se oprostila od spíše formálních požadavků kladených na aplikaci předchozí překážky vycestování. Doplňková ochrana tak již není vázána na extradiční žádost státu, ani na to, že trest smrti musí být formálně zakotven v zákonodárství žádajícího státu. Pro naplnění závažné újmy postačuje "jen" reálná hrozba trestu smrti nebo jeho výkonu. Rovněž je však třeba přihlídnout ke znění čl. 15 písm. a) kvalifikační směrnice: zatímco české znění tohoto ustanovení hovoří o uložení nebo vykonání trestu smrti, je z jiných jazykových verzí patrné, že závažnou újmu je trest smrti nebo poprava

3.5. Trest smrti ve světě

Přestože Evropa už od trestu smrti z valné části ustoupila, ještě mnoho států na světě jej uplatňuje. Výjimkou nejsou ani Spojené státy americké. Zvláštností USA je skutečnost, že nezávislé právní normy jednotlivých států dovolují i k této záležitosti přistupovat dle vlastního uvážení. A tak se z celkem padesáti států dnes uplatňuje trest smrti v osmatřiceti.

Kromě USA je možnost uložit trest smrti zakotvena v právních řádech dalších devadesáti zemí z celkového počtu sto devadesáti pěti zemí světa. Šedesát tři zemí nedovoluje uložit tento trest za žádný zločin.

Šestnáct zemí umožňuje uložit trest smrti pouze ve velmi výjimečných případech - například za válečné zločiny. Dvacet pět zemí světa trest smrti sice nezrušilo *de iure*, avšak *de facto* jej neuplatňuje - trest smrti v nich nebyl udělen nejméně deset let.

Nejvíce trestů smrti za jeden rok bylo uloženo v Číně v roce 1997, tehdy bylo vykonáno 1644 rozsudků. Druhé místo v počtu trestů vykonaných za rok náleží Íránu (143 poprav). Následuje Saúdská Arábie se 122 tresty a již zmiňované USA se 74 vykonanými rozsudky za rok.

⁶⁰ rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 11. 2. 2009, č. j. 1 Azs 107/2008 - 78

Jen tyto čtyři země provádějí více než osmdesát procent všech rozsudků. USA se řadí rovněž k zemím, které dovolují odsoudit k trestu smrti osoby neplnoleté. Ve dvaceti státech USA je možné tento trest uložit pachateli, který překročil šestnáct let věku. V dalších čtyřech státech je hranicí věk sedmnácti let. Vedle USA může být neplnoletý pachatel odsouzen k trestu smrti už jen v Saúdské Arábii, Íránu, Nigérii, Pákistánu a v Jemenu.⁶¹

Počátkem 90. let 20. století nastoupil ve světové politice liberalizační trend, v jehož duchu začaly desítky států rušit ve svých právních řádech trest smrti. V roce 1990 zrušilo absolutní trest nejen Československo, ale i Andorra, Chorvatsko, Maďarsko, Irsko, Mosambik, Namibie, Svätý Tomáš a Princův ostrov pro všechny trestné činy a Nepál pro „obvyklé“ trestné činy (z anglického „ordinary crimes“), to znamená pro trestné činy, jako je vražda, znásilnění, hospodářská kriminalita aj., spáchané v době míru. Tyto státy si však ponechaly ve svých trestních zákonících absolutní trest pro závažné trestné činy spáchané za mimořádných okolností, především v době války.

V devadesátých letech opustily trest smrti také další státy, například Angola, Paraguay a Švýcarsko (1992), Řecko, Guinea-Bissau a Hong Kong (1993), Itálie (1994), Moldavsko a Španělsko (1995), Jihoafrická republika (1995 - pro „obvyklé“ trestné činy), Belgie (1996), Bolívie, Bosna a Hercegovina (pro „obvyklé“ trestné činy), Gruzie a Nepál (1997), Ázerbájdžán, Bulharsko, Estonsko, Kanada, Litva a Spojené království (1998), Východní Timor, Turkmenistán a Ukrajina (1999).

Proces odstraňování absolutního trestu z trestních zákoníků jednotlivých zemí v novověkých dějinách však začal už v 19. století. Například již v roce 1863 trest smrti oficiálně zrušila Venezuela, v roce 1865 San Marino (v roce 1848 předcházelo zrušení trestu smrti pro „obvyklé“ trestné činy), Portugalsko v roce 1867 (pro „obvyklé“ trestné činy), v roce 1877 Kostarika, v roce 1906 Ekvádor a o rok později Uruguay, v roce 1910 Kolumbie.⁶²

⁶¹ SCHREIBER, H. *Trest smrti v dějinách lidstva*, 1. vyd., Praha: Naše vojsko, 2008, ISBN 978-80-206-0975-5, s. 7-9

⁶² LIŠKA, O. a kol. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918 – 1989*, 2. vyd., Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006, ISBN 80-86621-09-X, s. 10

3.5.1. Trest smrti v Ústavě a judikatuře Nejvyššího soudu USA

Jak vyplývá z výše uvedených dat, USA jsou takřka jedinou demokracií západního typu, kde se nadále vykonává trest smrti, a proto je účelné podívat se, jak to s touto zemí vlastně je. V USA nejsou jednotné federální předpisy, které by se trestu smrti týkaly, proto je zde situace, kdy 35 států vykonává trest smrti a 15 států nikoliv. Nebylo to však takto vždy. V roce 1972 po velkém tlaku veřejnosti rozhodl Nejvyšší soud, že trest smrti je neústavní podle Osmého dodatku Ústavy, který zakazuje „*kruté a neobvyklé tresty*“. Na základě toho bylo 629 rozsudků smrti změněno. V roce 1976 ovšem opět pod tlakem veřejnosti, který trvá dodnes, Ústavní soud trest smrti znovu „zavedl“.

Spojené státy americké se tedy v nejbližší době nechystají k zákazu trestu smrti na federální úrovni, je to dáno zejména tlakem veřejného mínění, a tudíž neochotou vlády s tím cokoliv dělat. Je zde však nutno zmínit, že v mnohých státech USA se trest smrti neuděluje.⁶³

Nejvyšší soud USA se v relaci k ústavnosti trestu smrti opakovaně vyslovoval ve svých judikátech. Dne 1. března 2005 došel Nejvyšší soud Spojených států amerických v případě *Roper v. Simmons* k závěru, že vykonání trestu smrti na osobě, která byla v okamžiku spáchání trestného činu mladší osmnácti let, odporuje osmému dodatku Ústavy Spojených států amerických⁶⁴.

Případ *Roper* je vzorovým příkladem nesouhlasu v rámci Nejvyššího soudu v otázce využití zahraniční judikatury při výkladu Ústavy Spojených států amerických. Výchozí případ pocházející ze státu Missouri byl (bohužel) prozaicky jednoduchý. Christopher Simmons spáchal vraždu: se svými kumpány se v noci vloupal do domu paní Crookové, paní Crookovou svázal, odvezl na most a shodil do vody. Paní Crooková se utopila. Christopher Simmons byl usvědčen z vraždy prvního stupně a odsouzen k trestu smrti. Případ se cestou odvolání dostal před Nejvyšší soud státu Missouri, jenž ve svém rozsudku konstatoval, že se ve Spojených státech již vyvinul celonárodní konsensus, který brání výkonu trestu smrti u osob mladších osmnácti let a trest smrti zrušil. Stát Missouri se odvolal k Nejvyššímu soudu Spojených států amerických.

Autorem většinového stanoviska Nejvyššího soudu byl soudce Kennedy. Jeho argumentace se opírala o tyto hlavní body: od okamžiku, kdy se Nejvyšší soud otázkou

⁶³ LYONS, L. *Historie trestu: justiční tresty od dávných dob po současnost*, 1. vyd. Praha: Svojtka & Co, 2004, ISBN 80-7352-021-4, s. 180

⁶⁴ v originále je text osmého dodatku: *Excessive bail shall not be required, nor excessive fines imposed, nor cruel and unusual punishments inflicted.*

trestu smrti u mladistvých zabýval naposledy, došlo k vytvoření celonárodního konsensu v tom smyslu, že poprava mladistvých pachatelů představuje „krutý a neobvyklý trest“, a je tedy v rozporu s osmým dodatkem Ústavy Spojených států. Soudce Kennedy tento názor podepírá empirickou studií situace v jednotlivých státech Spojených států, kde většina (zdaleka ne však všechny státy) výkon trestu smrti na mladistvých buď přímo zakázaly, nebo jej nevykonávají. Soudce Kennedy se zde přiklání k dynamickému výkladu Ústavy. Ústava by dle jeho názoru měla být vykládána s přihlédnutím k tomu, jaký obsah mají její ustanovení v kontextu novodobé společnosti. Dle tohoto náhledu znamená „krutý a neobvyklý trest“ něco jiného v době přijetí prvních deseti dodatků k Ústavě a něco jiného na počátku 21. století, tedy o více jak dvě století později. Úkolem Nejvyššího soudu je vykládat Ústavu Spojených států ve světle nestále se vyvíjejících standardů slušnosti (evolving standards of decency).

Na jaké zahraniční prameny odkazoval Nejvyšší soud konkrétně? Tak především na Úmluvu OSN o právech dítěte, která v článku 37 vylučuje výkon trestu smrti na pachatelích mladších osmnácti let. V rámci mezinárodního práva pak Nejvyšší soud dále odkazuje na Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a na Americkou úmluvu o ochraně lidských práv. Dalším bodem v argumentaci Nejvyššího soudu je mezinárodní srovnání: kromě Spojených států pouze 7 států světa popravilo od roku 1990 mladistvé: Irán, Pákistán, Saudská Arábie, Jemen, Nigérie, Demokratická republika Kongo a Čína. Z úvah Nejvyššího soudu lze vyčíst, ač tento poznatek není přirozeně otevřeně vysloven, že liberálněji laděná většina Nejvyššího soudu není potěšena zařazením USA do této skupiny států. Navíc, jak uzavírá Nejvyšší soud, již i těchto sedm států v současnosti trest smrti na mladistvých buď vysloveně zrušilo, nebo jej v praxi nevykonává.

Dalším směrem úvah Nejvyššího soudu je částečně historizující zahraniční srovnání. Nejvyšší soud zmiňuje postupné rušení trestu smrti ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irska po druhé světové válce jako podpůrný argument pro své tvrzení, že výkon trestu smrti na mladistvých patří mezi „kruté a neobvyklé tresty“. „Zkušenost Spojeného království má s ohledem na historické vazby mezi našimi zeměmi a ve světle původu samotného osmého dodatku zvláštní význam. Dodatek byl vytvořen podle podobného vzoru v anglické Deklaraci práv z roku 1689. Pochopení a zohlednění současné situace ve Spojeném království má proto, dle náhledu většiny Nejvyššího soudu,

relevanci pro řešení podobné otázky ve Spojených státech a výklad podobného ústavního textu.

Menšina, zastupovaná Antoninem Scaliou, odmítla přiznat jakoukoliv relevanci zahraničním pramenům při výkladu Ústavy Spojených států: „Domnívám se, že ani výklad osmého dodatku, ani výklad kteréhokoliv dalšího ustanovení naší Ústavy by neměl být určován subjektivními názory pěti členů tohoto soudu a stejně smýšlejícími cizinci.“

Pokud se týká mezinárodněprávních pramenů, Scalia poznamenává, že žádný z pramenů mezinárodního práva, na který se většina odvolává, nebyl nikdy Spojenými státy ratifikován v takové podobě, aby zakazoval trest smrti u mladistvých. Úmluvu OSN o právech dítěte ratifikovaly všechny státy světa s výjimkou USA a Somálska. Spojené státy tedy nejsou úmluvou vázány a soudy Spojených států k ní nemají přihlížet. K relevantním ustanovením Mezinárodního paktu o občanských a politických právech formuloval Senát Spojených států amerických při ratifikaci výhradu, která prohlašuje, že Spojené státy nejsou vázány zákazem výkonu trestu smrti u mladistvých. Scalia dosti jízlivě uzavírá: „Pokud si Nejvyšší soud zatím do své výzbroje nepřidal pravomoc sjednávat a ratifikovat ve jménu Spojených států mezinárodní smlouvy, není mi jasné, jak tento důkaz posiluje, a nikoliv vyvrací jeho pozici.“⁶⁵

⁶⁵ BOBEK, M. Argumentace srovnávacím pávem v judikatuře Nejvyššího soudu Spojených států amerických, *Právní fórum*, 2005, č. 5, s. 173

4. Právo na život

Právo na život je nezbytným předpokladem pro využití všech ostatních lidských práv, a proto logicky stojí v pomyslném popředí každého katalogu lidských práv.

Jedná se o právo absolutní, které nesmí být nikomu odepřeno, a také o právo osobní, které má preferované postavení, jenž zaručuje jeho nedotknutelnost a nezcizitelnost, a proto každý zákon, resp. jiný právní předpis, který je omezuje, je nutno presumovat jako neústavní, pokud nebude prokázán opak.⁶⁶

Právo na život patří bezpochyby mezi ta nejzákladnější lidská práva. Pod tímto pojmem si lze představit minimálně základní pravidlo, že „*nikdo nebude svévolně zbaven života*“. Tato jednoduchá, nám dnes zcela přirozená, definice tohoto práva prošla dlouhým vývojem a výše citované znění je zakotveno v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech z roku 1966, kde jsou však mimo jiné stanoveny určité výjimky ze zákazu zbavení života, které nám rozsah práva na život dále upřesňují. Je nutné konstatovat, že právo na život je závazkem státu, tedy toto právo mají občané vůči (svému) státu, nikoliv vůči dalším osobám. Ostatním lidem tedy nezakazuje zabíjet mezinárodní smlouva, ale vnitrostátní předpisy dotyčného státu.

Pojem „život“ má minimální rozsah, právo na život chrání pouze fyzickou existenci života, nikoliv jeho sociální úroveň (jako práva sociální). Nejde tedy o právo na život šťastný, důstojný, sociálně zajištěný atp., jehož definuje zejména v čl. 9 až 13 Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Zajímavou otázkou je, zda z práva na život vyplývá i právo na smrt. Odpověď na tuto otázku bude mít dopad na problémy eutanázie, záchrany života při sebevraždě apod.

Lidské právo na život musíme hodnotit a posuzovat v kontextu složitého historického vývoje. Na tuto oblast působily mnohé podmínky, z nichž se dají jmenovat zejména státní zájmy, populační teorie, politické a mravní tendence a názory, náboženství a vlivy jednotlivých církví. Tyto podmínky samozřejmě působí i nyní v novodobých společnostech. A jsou předmětem posuzování a hodnocení různorodými skupinami lidí či

⁶⁶ BLAHOŽ, J. Ústavní koncepce a interpretace lidských a občanských práv, *Právník*, 1998, č. 7, s. 589

jednotlivců. Názory na toto téma se proto velmi liší, pokud je právo na život posuzováno odborníky či laiky.⁶⁷

4.1. Vnitrostátní právní úprava

Základy ochrany lidského života jsou zakotveny v Ústavě České republiky a Listině základních práv a svobod⁶⁸, (dále jen "Listina"), a to zejména v oddílu prvním Listiny, pojednávajícím o základních lidských právech a svobodách. Článek 6 Listiny stanoví, že *každý má právo na život. Lidský život je hoden ochrany již před narozením. Nikdo nesmí být zbaven života. Trest smrti se nepřipouští. Porušením práv podle tohoto článku není, jestliže byl někdo zbaven života v souvislosti s jednáním, které podle zákona není trestné.*

Je-li podle Listiny lidský život „hoden“ ochrany před narozením, má tento termín spíše jen morální povahu, nikoliv závazný rozměr; tím nicméně klade morální meze zákonu o interrupci. Je vhodné v této souvislosti zmínit, že podle Americké úmluvy o lidských právech začíná lidský život početím.⁶⁹ Ve vnitrostátním právu se toto ustanovení Listiny provádí především celým zákonem č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství a následně ustanoveními trestního zákoníku, kterými se ukládají trestní sankce v případě přerušení těhotenství jinak než způsobem stanoveným v zákoně o umělém přerušení těhotenství.

Ve znění popsaném v čl. 6 odst. 1 Listiny se jedná o právo na život velmi relativní, jehož vznik je zcela nezávislý na vůli jeho nositele a lze toto právo v rámci teoretických výkladů ad absurdum rovněž vyložit i jako zákaz jednotlivci umřít, což vyžaduje nutnost provedení tohoto práva dalšími výklady v provádějících právních předpisech síly zákona.

Smyslem ustanovení čl. 6 odst. 2 Listiny je v rámci ochrany života jednotlivce poskytnout garance, že jednatel nebude svévolně usmrcen. V právních předpisech síly zákona je jeho ochrana ponechaná výlučně trestnímu zákoníku, který za porušení tohoto ustanovení stanovuje trestněprávní odpovědnost osoby, jež do tohoto práva jednatelce zasáhla. Nejde však o právo absolutní. Toto právo je zejména vždy pozastaveno při

⁶⁷ ZIMEK, J. *Právo na život*, 1. vyd., Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, ISBN 80-210-1140-8, s. 6

⁶⁸ usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky

⁶⁹ DAVID, R. *Ústava české republiky, Listina základních práv a svobod, Úplné znění doplněné poznámkami a úvodem do problematiky*, 1. vyd., Olomouc: FIN, 1996, ISBN 80-7182-016-4, s. 208

provádění zákonného zatčení osob bránících se tomuto zatčení se zbraní v ruce anebo v průběhu ozbrojených či válečných konfliktů vůči nepříteli bojujícího proti státu se zbraní v ruce, kde za nepřítel mohou být považováni nejenom vojáci cizí moci vedoucí se státem válku, ale rovněž vlastní občané tohoto státu, pokud by se jednalo o válku občanskou. Ani v tomto případě však nelze zbavit života osoby, které zbraň složili a vzdali se, tedy vůči už zatčeným či zajatým.⁷⁰

Ustanovení čl. 6 odst. 4 Listiny přímo koresponduje s čl. 2 odst. 2 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, kde je stanoveno, že zbavení života se nebude považovat za způsobené v rozporu s tímto článkem, jestliže bude vyplývat z použití síly, které není víc než zcela nezbytné při obraně každé osoby proti nezákonnému násilí, při provádění zákonného zatčení nebo zabránění útěku osoby zákonně zadržené a při zákonně uskutečněné akci za účelem potlačení nepokojů nebo vzpoury. Oba citované články ze sebe tedy představují výjimku ze zásady bezpodmínečné ochrany života jednotlivce a to v situacích, kde tímto jednotlivcem je ohrožen život, příp. zdraví jiných lidí. Vychází se ze zásady, že právo každého jednotlivce se omezuje tam, kde začínají práva a svobody jiných lidí. V Českém právním řádu okolnosti vylučující protiprávnost jednání, při kterém byl jednotlivce zbaven života, jsou zakotveny především v příslušných ustanoveních trestního zákoníku.⁷¹

4.2. Mezinárodněprávní instrumenty

Jako mezinárodní instrumenty pro účely dalších podkapitol označujeme zejména normativní mezinárodní smlouvy a dále pak dokumenty vydané mezinárodními organizacemi (např. OSN), které nemají povahu mezinárodní smlouvy, ovšem jsou pokládány za prameny práva a mají nadnárodní charakter.

Vznik mezinárodních institucí pokoušejících se o ochranu lidského života, zmírňování praxe mučení a nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání je výsledkem delšího procesu, který byl započat na přelomu první a druhé poloviny 20. století. Po hrůzách druhé světové války bylo v obavě před jejich opakováním věnováno

⁷⁰ FLEGL, V. *Listina základních práv a svobod v aplikační praxi*, 1. vyd., Praha: C. H. Beck, 1997, ISBN 80-7179-149-0, s. 69

⁷¹ PAVLÍČEK, V. *Ústava a ústavní řád České republiky: komentář. 2. díl, Práva a svobody*, 2. vyd., Praha: Linde, 2002, ISBN 80-7201-391-2, s. 106-107

mnoho úsilí soustředícího se do postupných kroků jak na úrovni OSN, tak na půdě Rady Evropy.

4.2.1. Všeobecná deklaráce lidských práv

Všeobecná deklaráce lidských práv je prvním mezinárodněprávním instrumentem obsahujícím katalog práv, „práv“ či lépe principů a svobod, přijatým „u vědomí toho, že uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezcizitelných práv členů lidské rodiny je základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě“, jak uvádí preambule Deklarace.

Co se týče formy tohoto dokumentu, tj. právně nezávazné deklarace, nebyla v roce 1948 blíže specifikována, resp. orgány OSN nebyl obecně definován materiální obsah toho, co by se mohlo či mělo halit do formálního hávu deklarace. Ačkoli deklarace není právně závazná, přesto uvádí, že „se může stát uznávanou jako dokument zakotvující pravidla pro státy závazná, neboť jde o obyčeje“. A jak známo, jsou obyčeje pramenem mezinárodního práva stejně jako jím jsou mezinárodní smlouvy.

V první skupině práv nalzááme v Deklaraci práva, která představují základní elementy principu rule of law, resp. principu materiálního právního státu. Sem patří nejznámější lidská práva, a to právo na život, svobodu a osobní bezpečnost, zákaz otroctví a mučení či krutého zacházení, právo na uznání právní osobnosti každého, rovnost před zákonem, jakož i ochranu proti diskriminaci, a dále právo na efektivní právní prostředky využitelné za účelem ochrany lidských práv v případě jejich porušení, tj. právo na soudní ochranu lidských práv. Dále jde o svobodu chránící před svévolným zatčením a svévolnou detencí, a konečně o garance férovosti trestního procesu, principu presumpce nevinny a principu zákazu retroaktivity v trestním právu.⁷²

Konkrétně nalezneme právo na život zakotveno v Deklaraci v čl. 3, podle kterého *každý má právo na život, svobodu a osobní bezpečnost.*

⁷² WAGNEROVÁ, E. Všeobecná deklaráce lidských práv jako milník mezi epochami, *Jurisprudence*, 2009, č. 5, s. 4-5

4.2.2. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Právo na život je nezbytným předpokladem pro využití všech ostatních lidských práv, a proto logicky stojí na začátku katalogu práv garantovaných tzv. Evropskou úmluvou. Podle jejího článku 2:

1. Právo každé osoby na život je chráněno zákonem. Nikdo nesmí být úmyslně zbaven života kromě výkonu soudem uloženého trestu následujícího po uznání viny za spáchání trestného činu, pro který zákon ukládá tento trest.

2. Zbavení života se nebude považovat za způsobené v rozporu s tímto článkem, jestliže bude vyplývat z použití síly, která není víc než zcela nezbytná, při:

a) ochraně každé osoby proti nezákonnému násilí,

b) provádění zákonného zatčení nebo zabránění útěku osoby zákonně zadržené,

c) zákonně uskutečněné akci za účelem potlačení nepokojů nebo vzpoury.

Protože však zde není definován sám klíčový pojem "život", není ze samotného textu Evropské úmluvy jasné, kdy toto právo vlastně vzniká. Na rozdíl od článku 4 Americké úmluvy (1969) článek 2 Evropské úmluvy neprohlašuje, že život začíná početím. K tomuto problému zaujala v r. 1980 své stanovisko Evropská komise, podle kterého se právo na život ve smyslu článku 2 odst. 1 aplikuje až od narození a nikoliv pouhého početí. Takové řešení je ostatně v souladu s pojetím lidské bytosti v článku 1 Všeobecné deklarace lidských práv (1948), jež jde za rámec života v pouze biologickém smyslu.

Evropský soud dosud nerozhodoval žádný případ umělého přerušování těhotenství, ale Komise vyjádřila v jiné kauze názor, že stát může stanovit určitá omezení práva na interrupci, aniž by tím porušoval právo na soukromý život žen zajištěný článkem 8; zcela rozumně přitom ponechala Komise stranou otázku práv plodu. Přesto lze ovšem tuto otázku jen stěží považovat za definitivně vyřešenou, jednak vzhledem k nezávazné povaze výroku Komise, jednak kvůli jeho ne zcela jednoznačné dikci. Rozhodně však není možné přiznat plodu absolutní právo na život, neboť to bylo v rozporu s předmětem a cílem Evropské úmluvy.

Jakkoli absolutně formulované se zdá být právo na život (od narození), přesto i zde Evropská úmluva připouští určité výjimky. Podle čl. 2 odst. 1 původní úmluvy je takovou výjimkou trest smrti uložený soudem v případě, kdy je pro trestný čin stanoven v zákoně.

Zásadní změnu přinesl Protokol č. 6 (1983), kterým je tento trest zrušen (článek 1). Podle článku 2 téhož Protokolu státu zůstává možnost stanovit či ponechat ve svém zákonodárství trest smrti pouze pro činy spáchané v době války nebo bezprostředního nebezpečí války, musí však příslušná ustanovení oznámit Generálnímu tajemníkovi Rady Evropy.

Kromě toho podle čl. 2 odst. 2 Evropské úmluvy s ní není v rozporu usmrcení, jež je důsledkem "zcela nezbytného použití síly" v taxativně vyjmenovaných případech. Jde sice o specifikum, které jiné mezinárodní úpravy lidských práv neobsahují, ale to nijak nesnižuje efektivnost Evropské úmluvy. Právě naopak, neboť takové výjimky bývají obvykle upraveny v zákonech (ne-li dokonce ve vnitrostátních předpisech nižší právní síly), avšak Evropská úmluva takto stanoví pro všechny smluvní strany rámeček, který nesmí jejich zákonodárná ani výkonná moc překročit. Nad tím totiž bdí orgány Evropské úmluvy, prosazující restriktivní interpretaci těchto omezení ochrany lidského života.⁷³

Článek 2 Evropské úmluvy se v posledních letech dostalo pozornosti médií díky sledování procesu s bývalým iráckým prezidentem Saddámem Husajnem („stěžovatel“). Namítal, že jeho zatčení, vazba, předání a probíhající soudní proces byl v rozporu s čl. 2, 3, 5 a 6 Evropské úmluvy společně s čl. 1 Protokolu č. 6 a č. 13. Stěžovatel tvrdil, že bude popraven poté, co bude shledán vinen v „monstrprocesu“ (show trial), ve kterém bude zbaven základních prostředků obhajoby. Stěžovatel napadal svoje zatčení, vazbu, předání iráckým úřadům a svůj probíhající proces a jeho výsledek. Tvrdil, že spadá pod jurisdikci všech žalovaných smluvních stran, neboť 1) se jedná o okupační síly v Iráku, 2) neboť spadá pod jejich přímou pravomoc a kontrolu, nebo alternativně 3) tyto státy jsou odpovědné za jednání osob zmocněných k výkonu vládní moci v zahraničí. Soud považoval tyto argumenty týkající se jurisdikce za založené na tvrzeních, která jsou nepodložená. Stěžovatel sice odkazoval na určité dokumenty OSN, tiskové zprávy a akademické statě, nicméně tyto dokumenty odkazují bez dalšího na koaliční partnery jednající společně. Stěžovatel neurčil roli a odpovědnost každého ze žalovaných států ani rozdělení pravomocí a úkolů mezi USA a žalované státy.

⁷³ ŠTURMA, P. *Úvod do evropského práva ochrany lidských práv*, 1. vyd., Praha: Karolinum, 1994, ISBN 80-7066-951-9, s. 59-61

Soud byl tak nucen konstatovat, že v otázce jurisdikce nebyla prokázána žádná spojitost mezi stěžovatelem a žalovanými státy, a stěžovatel tudíž nespadá pod jurisdikci těchto států ve smyslu čl. 1 Evropské úmluvy.⁷⁴

Dalším příkladem rozhodovací praxe Evropského soudu v relaci k právu na život může být např. kauza Bankovič a spol. V tomto případě se jednalo o to, že 23. dubna 1999 krátce po druhé hodině v noci byla jedna z budov rozhlasového a televizního centra v Bělehradě zasažena řízenou střelou vypuštěnou z letadla vzdušných sil NATO. Tohoto incidentu se týkala stížnost několika občanů SRJ proti členským státům NATO, které jsou zároveň stranami Úmluvy o ochraně lidských práv. Dcera prvního a druhého stěžovatele, synové třetího a čtvrtého stěžovatele a manžel pátého stěžovatele byli při zmíněném útoku zabiti a šestý stěžovatel byl zraněn. Všichni stěžovatelé namítali porušení článku 2 (právo na život), článku 10 (svoboda projevu) a článku 13 (právo na účinný opravný prostředek) Úmluvy. Pro úplnost je třeba dodat, že stížnost adresovaná Evropskému soudu pro lidská práva nebyla jediným prostředkem právní obrany týkající se bombardování Bělehradu. Již v dubnu 1999 zahájila SRJ soudní řízení proti Belgii a devíti dalším státům a požádala o přijetí předběžných opatření.

Stěžovatelé pokládali stížnost za slučitelnou s ustanoveními Evropské úmluvy *ratione loci*, protože leteckými útoky byli fakticky podrobena donucovací moci obviněných států. Evropský soud pro lidská práva konstatoval, že reálným spojením mezi stěžovateli a obviněnými státy je předmětný čin, který – ať o něm bylo rozhodnuto kdekoliv – byl vykonán a měl dopad mimo území obviněných států. Z hlediska veřejného mezinárodního práva je pravomoc státu primárně teritoriální. I když mezinárodní právo nevylučuje extrateritoriální výkon pravomoci státu, uvažovaná východiska jsou obvykle omezena suverénními územními právy druhých států. V souladu se zásadně územním pojetím pravomoci státu, Soud uznává pouze ve výjimečných případech, že činy, které členské státy vykonají nebo které vyvolají účinky mimo jejich vlastní území, mohou představovat výkon pravomoci ve významu článku 1 Úmluvy.

Výkon extrateritoriální pravomoci cizího státu byl zpravidla uznán, když obviněný stát účinnou kontrolou dotčeného území a jeho obyvatelstva v důsledku vojenské akce nebo souhlasu, výzvy či svolení vlády dotčeného území vykonával veškerou veřejnou moc nebo některé její části, které za normálních okolností vykonává domácí vláda. Pozitivní závazek zajistit práva a svobody obsažené v článku 1 Úmluvy lze však dělit a přizpůsobovat

⁷⁴ KOSARĚ, D. Saddám Husajn proti 21 smluvním stranám Úmluvy, *Právní fórum*, 2006, č. 4, s. 67-68

specifickým okolnostem konkrétního činu odpovědného státu v zahraničí. Povinností ESLP je respektovat povahu Úmluvy jako ustavujícího nástroje evropského veřejného pořádku. Je známo, že například v rozsudku v případě *Kypr v. Turecko* si byl ESLP vědom potřeby vyhnout se vakuu v systému ochrany lidských práv v severním Kypru. Jak však uvádějí ve svých námitkách obviněné vlády, toto se týkalo situace zcela odlišné od situace v bělehradském případě. Obyvatelstvu severního Kypru bylo odňato dobrodiní záruk Úmluvy, kterého před tím požívalo, protože Úmluva je smlouvou fungující zejména v právním prostoru členských států Úmluvy. Svazová republika Jugoslávie není součástí tohoto právního prostoru. Soud tedy dospěl 12. prosince 2001 k závěru, že stěžovatelé a jejich zesnulí příbuzní nemohli podléhat pravomoci obviněných států v důsledku spáchaného extraterritoriálního činu, a proto prohlásil jednomyslně stížnost za nepřijatelnou.⁷⁵

4.2.3. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech se stal součástí našeho právního řádu jako vyhláška MZV č. 120/1976 Sb. Jedná se o mezinárodněprávní dokument přijatý v roce 1966 Valným shromážděním OSN, který představuje univerzálně závaznou kodifikaci občanských a politických práv a svobod a kontrolních mechanismů zajišťujících jejich respektování. Na základě paktu byl vytvořen Výbor pro lidská práva, který projednává zprávy smluvních stran o plnění závazku, jejich vzájemné stížnosti ohledně nedodržování paktu, respektive stížnosti jednotlivců na jeho nerespektování státy, které přijaly tzv. Opční protokol k paktu.

Pakt účastníky zavazuje k zajištění tradičních demokratických práv občana jako je právo na život, svobodu, bezpečnost, soukromí, svobodu pohybu, myšlení, svědomí, náboženství, shromažďování aj. Na jeho základě byl vytvořen osmnáctičlenný výbor pro lidská práva s širokými kontrolními oprávněními. Opční protokol, připojený k paktu, předpokládá oprávnění výboru projednávat stížnosti na porušování paktu ze strany státu, který opční protokol přijal.

Samotné právo na život Pakt upravuje ve svém článku 6, podle kterého:

1. Každá lidská bytost má právo na život. Toto právo je chráněno zákonem. Nikdo nebude svévolně zbaven života.

⁷⁵ rozsudek uveřejněn na serveru <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/s/2003/0017/lexikon.html>, citováno dne 18. dubna 2011

2. *V zemích, kde nebyl zrušen trest smrti, může být rozsudek trestu smrti vyhlášen pouze za nejtěžší trestné činy v souladu s právem platným v době, kdy byl trestný čin spáchán, a nikoli v rozporu s ustanoveními tohoto Paktu a Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia. Tento trest může být vykonán pouze na základě konečného rozsudku vynesenoho příslušným soudem.*

3. *Jestliže zbavení života znamená zločin genocidia, rozumí se, že nic v tomto článku neopravňuje kterýkoli stát, který je smluvní stranou Paktu, odchýlit se od kteréhokoli závazku, jenž byl převzat na základě ustanovení Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia.*

4. *Každý, kdo byl odsouzen k trestu smrti, má právo žádat o milost nebo zmírnění trestu. Amnestie, milost nebo zmírnění trestu smrti mohou být uděleny ve všech případech.*

5. *Rozsudek trestu smrti nebude ukládán za trestné činy spáchané osobami mladšími osmnácti let a nebude vykonán na těhotných ženách.*

6. *Tohoto článku se nelze dovolávat proto, aby se zabránilo zrušení trestu smrti nebo aby zrušení trestu smrti bylo zdrženo kterýmkoli státem; účastníkem tohoto Paktu.*

Dne 15. prosince 1989 byl Valným shromážděním OSN přijat tzv. Druhý opční protokol k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech, který si klade za cíl zrušení trestu smrti. Podle článku 1 a 2 tohoto Protokolu:

(1) Nikdo nesmí být podle jurisdikce státu, který je stranou tohoto Protokolu, popraven.

(2) Každý členský stát musí přijmout nutná opatření ke zrušení trestu smrti podle své jurisdikce.

Žádné výhrady nejsou přípustné k tomuto Protokolu, s výjimkou výhrady učiněné v době ratifikace nebo přístupu, která umožní uložit trest smrti v době války ve shodě s rozsudkem za nejtěžší vojenské trestné činy spáchané v době války.

4.2.4. Postoj Evropské unie

Pro Evropskou unii stojí na žebříčku hodnot lidská důstojnost na prvním místě, takže se trestu smrti musí zříci všechny země, které se chtějí stát členy.

Mezi unijními institucemi zaujímá v tomto ohledu čelné postavení Evropský parlament, který spolupracuje s mezinárodními organizacemi, které bojují za zrušení trestu

smrti v celosvětovém měřítku. Listina základních práv Evropské unie, schválená 7. prosince 2000 Evropským parlamentem, zaujímá k právu na život strohé a jednoznačné stanovisko s čl. 2:

1. Každý má právo na život.

2. Nikdo nesmí být odsouzen k trestu smrti ani popraven.

Závaznost Listiny byla dána teprve přijetím Lisabonské smlouvy v roce 2009. Listina zakotvuje mj. principy obsažené v judikatuře Soudního dvora EU. Listina vychází ze smluv EU a mezinárodních úmluv - např. Evropská úmluva o lidských právech z roku 1950 nebo Evropská sociální charta z roku 1989; je však založena i na ústavních tradicích členských států EU.⁷⁶

4.2.4.1. Moratorium k trestu smrti

Dalším výrazným aktivním krokem, kterým vyjádřili zástupci Evropské unie svůj postoj k problematice práva na život a trestu smrti, je tzv. Moratorium k trestu smrti⁷⁷. Nejzásadnější myšlenky Moratoria jsou následující:

Evropský parlament,

- s ohledem na svá předchozí usnesení o zavedení všeobecného moratoria na trest smrti, zejména na usnesení ze dne 23. října 2003 [1], 6. května 1999 [2] a 18. června 1998 [3],

- s ohledem na rezoluce o moratoriu na trest smrti, které přijaly různé orgány OSN, a zejména Komise pro lidská práva,

- s ohledem na prohlášení EU na podporu všeobecného moratoria na trest smrti a prohlášení o zrušení trestu smrti přijaté na Valném shromáždění OSN dne 19. prosince 2006, které podepsalo 85 zemí ze všech částí světa,

- s ohledem na obecné zásady politiky EU vůči třetím zemím v otázce trestu smrti, které přijala Rada pro všeobecné záležitosti dne 29. června 1998,

- s ohledem na čl. 103 odst. 4 jednacího řádu,

A. vzhledem k tomu, že trest smrti je krutým a nelidským trestem a porušením práva na život,

⁷⁶ SKALICKÁ, H. Lisabonská smlouva, *Daňový expert*, 2010, č. 3, s. 24

⁷⁷ Usnesení Evropského parlamentu P6_TA(2007)0018 o iniciativě na podporu všeobecného moratoria k trestu smrti

B. vzhledem k tomu, že zrušení trestu smrti je základním cílem Evropské unie a je jedním z požadavků, které musí splnit kandidátské země usilující o přistoupení k EU,

C. je hluboce znepokojen tím, že ještě v dnešní době na světě existují desítky zemí, jejichž vnitrostátní právní předpisy umožňují trest smrti a jeho znovuzavedení a zabíjení tisíců lidí ročně,

D. vzhledem k tomu, že současně pokračuje vývoj směrem ke zrušení trestu smrti na celém světě; vzhledem k tomu, že v tomto ohledu je třeba přivítat úplné zrušení trestu smrti, k němuž došlo v posledních letech v Libérii, v Mexiku, na Filipínách a v Moldavsku, a zamítnutí návrhu zákona o zavedení trestu smrti za trestné činy související s terorismem v peruánském kongresu,

E. vzhledem k tomu, že se EU rozhodla v rámci svých obecných zásad politiky EU vůči třetím zemím v otázce trestu smrti usilovat na půdě mezinárodních orgánů o vyhlášení všeobecného moratoria na trest smrti,

F. vzhledem k tomu, že dne 9. ledna 2007 se italská vláda a Rada Evropy rozhodly spolupracovat na získání co nejširší podpory pro iniciativu na podporu všeobecného moratoria na výkon trestu smrti, která vznikla na půdě Valného shromáždění OSN a měla by vést k úplnému zrušení trestu smrti,

G. vzhledem k tomu, že dne 27. července 2006 přijala italská poslanecká sněmovna jednomyslně usnesení, ve kterém žádá italskou vládu, aby "po konzultaci se svými evropskými partnery, avšak aniž by byla nucena jít cestou jednomyslného schválení, předložila na příštím zasedání Valného shromáždění OSN návrh rezoluce o zavedení všeobecného moratoria na trest smrti s cílem zcela zrušit trest smrti na celém světě"; a vzhledem k tomu, že dne 22. ledna 2007 se Rada pro všeobecné záležitosti dohodla, že německé předsednictví EU v New Yorku zjistí, zda je možné znovu otevřít diskusi a projednat návrh na zavedení všeobecného moratoria na trest smrti, a jakým způsobem tak lze učinit,

H. odsuzuje popravu Saddáma Husajna a využití jeho oběšení k mediálním účelům, a odsuzuje způsob, jakým byla poprava provedena,

I. opakuje, že je již dlouhou dobu proti trestu smrti v jakémkoli případě a za jakýchkoli okolností, a je i nadále přesvědčen, že zrušení trestu smrti přispívá ke zvýšení lidské důstojnosti a k progresivnímu rozvoji lidských práv;

2. požaduje, aby právě probíhající zasedání Valného shromáždění OSN přijalo rezoluci o okamžitém a bezpodmínečném zavedení všeobecného moratoria na výkon trestu smrti s cílem jej zcela zrušit na celém světě; na uplatňování této rezoluce v praxi by dohlížel generální tajemník OSN.

4.2.4.2. Dohoda mezi EU a USA o vydávání pachatelů

Na základě čl. 38 Smlouvy o Evropské unii byla dne 25. června 2003 podepsána mezi EU a USA Dohoda o vydávání mezi Evropskou unií a Spojenými státy americkými.

Tato dohoda nijak nenahrazuje bilaterální smlouvy mezi členskými státy EU a USA a zaměřuje se především na zrychlení procesu odpovědí a žádostí. Dohoda se vztahuje na trestné činy, které spadají do trestní hranice odnětí svobody alespoň na jeden rok. Členské státy EU mohou odmítnout žádost o vydání, a to na základě svých bilaterálních smluv o vydávání. Členské státy EU si též mohou stanovit podmínku, že daná osoba nebude odsouzena k trestu smrti.

4.2.5. Bilaterální mezinárodní smlouvy

Česká republika uzavřela bilaterální mezinárodní smlouvy o vydávání s celou řadou států, které doposud trest smrti nezrušily.

4.2.5.1 Mezinárodní smlouva mezi ČR a USA

Relaci k právu na život, resp. k trestu smrti, má zejména tzv. Druhá dodatková úmluva o vydávání⁷⁸, kterou se doplňuje smlouva mezi republikou Československou a Spojenými státy Severoamerickými o vzájemném vydávání zločinců ze dne 2. července 1925, doplněnou Dodatkovou úmluvou ze dne 29. dubna 1935, (dále jen „smlouva o vydávání“).

Trestný čin je dle čl. II smlouvy o vydávání trestným činem podléhajícím vydání, lze-li za něj podle práva dožadujícího i dožádaného státu uložit trest odnětí svobody s horní hranicí přesahující jeden rok nebo přísnější trest. Trestný čin je rovněž trestným činem podléhajícím vydání, pokud se jedná o pokus nebo spolčení ke spáchání trestného

⁷⁸ Sdělení MZV č. 8/2010 Sb.m.s., o sjednání Druhé dodatkové úmluvy o vydávání mezi Českou republikou a Spojenými státy americkými

činu podléhajícího vydání nebo o účast na tomto trestném činu. Vztahuje-li se žádost na výkon trestu osoby odsouzené za trestný čin podléhající vydání, musí z trestu odněti svobody zbývat nejméně čtyři měsíce.

Za nový článek XIIa Smlouvy o vydávání se vkládá Druhou dodatkovou úmluvou o vydávání nový článek XIIb.

Zní následovně: Je-li za trestný čin, pro který se žádá o vydání, možné uložit trest smrti podle práva dožadujícího státu a nikoli podle práva dožádaného státu, může dožádaný stát povolit vydání za podmínky, že daná osoba nebude odsouzena k trestu smrti, nebo nemůže-li dožadující stát tuto podmínku splnit z procesních důvodů, za podmínky, že uložený trest smrti nebude vykonán. Přijme-li dožadující stát podmínky vydání podle tohoto článku, musí je dodržet. Nepřijme-li dožadující stát tyto podmínky, může být žádost o vydání zamítnuta.

4.2.5.2. Mezinárodní smlouva mezi ČR a Moldávií

Dne 7. srpna 2003 byla v Praze podepsána Dohoda mezi vládou České republiky a vládou Moldavské republiky o předávání a přebírání osob na státních hranicích.⁷⁹

Každá ze smluvních stran převezme na území svého státu na žádost druhé smluvní strany každou osobu, která na území státu žádající smluvní strany nesplňuje nebo přestane splňovat platné podmínky pro vstup nebo pobyt, pokud je prokázáno nebo se důvodně předpokládá, že tato osoba má občanství státu žádané smluvní strany.

Dle čl. 8 této smlouvy *každá ze smluvních stran převezme k policejnímu průvozu přes území svého státu občana třetího státu, jestliže o to druhá smluvní strana požádá a za předpokladu, že žádající smluvní strana zajistí převzetí v cílovém státě, popřípadě v ostatních průvozních státech. Tranzitní vízum se nevyžaduje. Policejní průvoz může být odepřen, jestliže občanu třetího státu:*

a) v cílovém státě, popřípadě v ostatních průvozních státech, hrozí nebezpečí nelidského zacházení nebo trestu smrti nebo ohrožení jeho života nebo svobody z důvodů jeho rasy, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité sociální skupině nebo z důvodů jeho politických názorů,

⁷⁹ Sdělení MZV č. 117/2004 Sb.m.s., o sjednání Dohody mezi vládou České republiky a vládou Moldavské republiky o předávání a přebírání osob na státních hranicích

b) v cílovém státě, popřípadě v ostatních průvozních státech, hrozí trestní stíhání.

4.2.5.3. Mezinárodní smlouva mezi ČR a Uzbekistánem

Dne 18. ledna 2002 byla v Taškentu podepsána Smlouva mezi Českou republikou a Republikou Uzbekistán o právní pomoci a právních vztazích v občanských a trestních věcech⁸⁰.

Tato smlouva je o poznání rozsáhlejší než smlouvy uvedené v předchozích podkapitolách, a proto je důležité se zaměřit zejména na její oddíl IV část první, která nese název „Vydání“.

Dle čl. 55 smlouvy se *smluvní strany zavazují, že si za podmínek stanovených v této smlouvě budou na žádost vzájemně vydávat osoby nacházející se na jejich území, po kterých je v dožadujícím státě vyhlášeno pátrání za účelem trestního stíhání pro trestné činy, které podléhají vydání, nebo za účelem výkonu trestu uloženého za takovéto trestné činy. Pro účely smlouvy jsou trestnými činy podléhajícími vydání takové trestné činy, za které se v souladu s právním řádem dožadující i dožádané smluvní strany ukládá trest odnětí svobody na dobu nejméně jednoho roku nebo trest přísnější. Vydání k výkonu rozsudku za spáchané trestné činy bude uskutečněno, jestliže do odpykání celého trestu zbývá nejméně šest měsíců.*

Dle čl. 57 smlouvy pak vydání může být odmítnuto, jestliže

- 1. trestní stíhání pro trestný čin, pro který se žádá o vydání, může být podle právního řádu smluvních stran zahájeno na žádost poškozeného;*
- 2. trestný čin, pro nějž se žádá o vydání, byl spáchán zcela nebo částečně na území dožádané smluvní strany, včetně paluby lodí pod její vlajkou, nebo letadel registrovaných v souladu s jejím právním řádem v okamžiku spáchání trestného činu;*
- 3. podle práva dožadující strany může být za trestný čin uložen trest smrti, pokud tato smluvní strana neposkytne záruky uznané dožádanou smluvní stranou za dostačující, že trest smrti nebude uložen, nebo že již uložený trest nebude vykonán.*

⁸⁰ Sdělení MZV č. 133/2003 Sb.m.s., o sjednání Smlouvy mezi Českou republikou a Republikou Uzbekistán o právní pomoci a právních vztazích v občanských a trestních věcech

4.2.5.4. Mezinárodní smlouva mezi ČR a Chorvatskem

Dne 30. listopadu 1999 byla v Praze podepsána Dohoda mezi vládou České republiky a vládou Chorvatské republiky o předávání a přebírání osob na státních hranicích⁸¹.

Podle čl. 1 dohody každá ze smluvních stran převezme na území svého státu na žádost druhé smluvní strany každou osobu, která na území státu žádající smluvní strany nesplňuje nebo přestane splňovat platné podmínky pro vstup nebo pobyt, pokud je prokázáno nebo se věrohodně předpokládá, že tato osoba má občanství státu žádané smluvní strany.

K trestu smrti se bezprostředně váže čl. 8 dohody, podle kterého každá ze smluvních stran povolí na žádost druhé smluvní strany policejní průvoz občana třetího státu přes území svého státu a tohoto občana k policejnímu průvozu převezme. Žádající smluvní strana před uskutečněním policejního průvozu přes území státu žádané smluvní strany zajistí převzetí občana třetího státu v cílovém státě, popřípadě v ostatních průvozních státech. Žádající smluvní strana zaručí žádané smluvní straně, že občan třetího státu, jehož průvoz byl povolen, bude vybaven platným cestovním dokladem k cestě do cílového státu.

Žádost o policejní průvoz může být odmítnuta, jestliže občanu třetího státu:

- a) v cílovém státě, popřípadě v ostatních průvozních státech hrozí nebezpečí nelidského zacházení nebo trestu smrti nebo ohrožení jeho života nebo svobody z důvodu jeho rasy, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité sociální skupině nebo z důvodu jeho politických názorů, nebo*
- b) v cílovém státě, popřípadě v ostatních průvozních státech, hrozí trestní stíhání.*

4.2.6. Ostatní mezinárodní dokumenty

Trest smrti bývá často spojován s otázkou mezinárodních válečných konfliktů. Tyto případy řeší **Ženevské konvence** z roku 1949, která stanoví mimo jiné povinnost státu informovat o trestním chování, na něž se vztahuje trest smrti, s tím, že je zde přísně zakázána retroaktivita (zpětný účinek nějakého pravidla) a že na civilním obyvatelstvu lze uplatnit trest

⁸¹ Sdělení MZV č. 70/2004 Sb.m.s., o sjednání Dohody mezi vládou České republiky a vládou Chorvatské republiky o předávání a přebírání osob na státních hranicích

smrti pouze za špionáž, sabotáž a delikty zabití, a to pouze tehdy, jestliže platil pro tyto delikty trest smrti na obsazeném území ještě před jeho obsazením.

Kromě toho lze dle Ženevské konvence odsoudit jen osoby, které byly v době spáchání činu starší 18 let a odsouzení mohou podávat žádost o milost. Navíc také obsahují regulativy, že v případě konfliktů nemezinárodního charakteru smějí být popravy vykonány pouze na základě rozsudku řádného soudu, nikoliv mimořádného (např. polního) soudu.

Dalším dokumentem hodným pozornosti je **Americká úmluva o lidských právech** z roku 1969, která platí pro většinu států Jižní Ameriky. Článek 4 této úmluvy stanoví, že nikdo nebude zbaven svévolně života a že život je hoden ochrany již od početí. Výslovnou ochranu života ještě před narozením lze připsat velkému vlivu katolické církve v Latinské Americe. Dále také zakazuje udělovat trest smrti osobám mladším 18 a starším 70 let a těhotným ženám.

Trest smrti připouští jako krajní možnost, kdy odsouzený má vždy právo žádat o milost. Trest smrti může být udělován jen za nejzávažnější zločiny a státy, které ho již zrušily, ho nesmí znovu obnovit.

Posledním dokumentem v tomto výčtu je **Africká charta lidských práv** z roku 1981, která svým článkem 4 také zaručuje občanům zavázaných států právo na život. Zmiňuje se zákaz zasahovat do tělesné integrity člověka a klade důraz na to, že každý lidský život je hoden ochrany.

4.2.7. Činnost Organizace spojených národů

Organizace spojených národů vyvíjela a vyvíjí určitý tlak na státy setrvávající na trestu smrti, především některými doporučeními Hospodářské a sociální rady nebo také založením Rady pro lidská práva (HRC), která může ve flagrantních případech věc prošetřit prostřednictvím speciálních procedur.

Příkladně v zemích, ve kterých se vykonává trest smrti, může kontrolovat, do jaké míry jsou dodržovány požadavky stanovené v mezinárodních smlouvách, které dotčená země ratifikovala, či také může dohlížet na spravedlnost procesu samotného.

Další důležitou speciální procedurou je činnost Zvláštních zpravodajů OSN, kteří jsou zaměřeni například na mučení či mimosoudní popravy, a mohou jak svou přítomností na

místě tak následnými zprávami pomoci v řešení ožehavých situací. Existuje i tzv. Výbor proti mučení, který také kontroluje některé závazky států.

Již na 7. kongresu OSN o prevenci zločinnosti a zacházení s pachateli konaném v Miláně v roce 1985 doporučila OSN znovu členským zemím, aby přestaly právně i fakticky trest smrti používat. Dalším významným pokrokem v zákazu trestu smrti byla rezoluce A/RES/62/14941, kterou přijalo 18. prosince 2007 Valné shromáždění OSN, vyzývající k celosvětovému moratoriu (zákazu *de facto*) na vykonávání poprav. Pro tuto rezoluci se vyslovilo 104 členů OSN, 54 zemí rezoluci nepodpořilo a 25 států se hlasování zdrželo.⁸²

⁸² HLINOVSKÁ, I. *Trest smrti*, 1. vyd., Praha: Univerzita Karlova, 1998, ISBN 978-80-87067-47-5, s. 87

5. Závěr

Trest smrti neboli nejvyšší trest, či také absolutní trest je trest, který předpokládá usmrcení (neboli popravu) odsouzeného člověka za trestný čin, za který je dle platného trestního práva možné tento trest uložit. V dřívějších dobách byly takovéto trestné činy nazývány hrdelními zločiny.

Vzhledem ke své definitivnosti (nemožnosti jakékoli nápravy po jeho vykonání) se jedná o trest velmi kontroverzní. Jeho zastánci uvádějí, že se jedná o jediný spravedlivý trest za vraždu a jiné závažné zločiny, znemožňuje recidivu a má významné odstrašující (preventivní) účinky.

Odpůrci upozorňují kromě morálních argumentů souvisejících s právem každého na život především na nebezpečí justičního omylu, který je v tomto případě nenapravitelný, a poukazují na to, že zas tak odstrašující není a navíc poprava bývá dražší než doživotní vězení. O 70. let 20. století byl trest smrti postupně rušen ve většině evropských a jihoamerických států. Mezi zeměmi, které ho i nadále praktikují, jsou mj. některé ze států ve Spojených státech amerických a Čínská lidová republika

Trestem smrti se zabírám v první části této práce, přičemž se věnuji nejen jeho kontroverznosti ale také jeho legislativním hlediskům a popisuji také katalog jednotlivých druhů výkonu trestu. S trestem smrti bezprostředně souvisí právo na život, které je objektem mého zkoumání ve druhé části práce.

Právo na život patří k nejdůležitějším základním právům. V českém právním řádu je garantuje ustanovení čl. 6 Listiny základních práv a svobod (Listina) a čl. 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

Problematika trestu smrti není otázkou pouze ústavněprávní či trestněprávní, ale svým dosahem se stává problémem celospolečenským. Tato práce měla pomoci čtenáři uchopit nelehkou otázku trestu smrti a zamyslet se nad ní nejen z pohledu faktografického, ale také z pohledu, který nám naskýtá propojení historie a současnosti.

Lze učinit určitý závěr, že principiální odmítnutí trestu smrti symbolizuje hodnotu lidského života, jehož zachování je ideálem humanitní společnosti. Humánní musí být i trestní politika, trestně-právní pravidla i celý právní systém každé země, který musí vyjadřovat, že i pachatel, který je trestán za zničení lidského života, společnost tuto nejvyšší hodnotu neodepírá.

Celá společnost by měla být, prostřednictvím zákonodárné moci při tvoření zákonů a soudní moci při jejich uplatňování, mravnější než ten, kdo je trestán.

Z hlediska morálního a filosofického by tedy trest smrti měla odmítnout, a to vzhledem k pojetí základních práv a svobod člověka, zejména jeho práva na život jako nejvyšší hodnoty. Při studiu mezinárodního práva také často docházíme k závěru, že nejen vnitrostátní zákonodárství v řadě států v posledních desetiletích, ale také mezinárodní právo směřuje k úplnému vyloučení trestu smrti a tím k plnějšímu uznání a ochraně práva na život.

Prameny

Literatura:

Amnesty International Publications: *When the State kills..., The death penalty v. human rights*, London: Staples Press, 1989, ISBN 0-86210-164-6

BARATTA, A. *Sociologie trestního práva*, Brno: Masarykova univerzita, 1995, ISBN 80-210-1227-7

BEST, C. C. *Trest smrti v česko – německém porovnání*, 1. vyd., Brno: Doplněk, 1996, ISBN 80-85765-56-X

BLAHOŽ, J. Ústavní koncepce a interpretace lidských a občanských práv, *Právník*, 1998, č. 7

BOBEK, M. Argumentace srovnávacím pávem v judikatuře Nejvyššího soudu Spojených států amerických, *Právní fórum*, 2005, č. 5

DAVID, R. *Ústava české republiky, Listina základních práv a svobod, Úplné znění doplněné poznámkami a úvodem do problematiky*, 1. vyd., Olomouc: FIN, 1996, ISBN 80-7182-016-4

FICO, R. *Trest smrti*, 1. vyd., Bratislava: Kodexpress, 1998, ISBN 80-967943-8-8

FLEGL, V. *Listina základních práv a svobod v aplikační praxi*, 1. vyd., Praha: C. H. Beck, 1997, ISBN 80-7179-149-0

FRANCEK, J. *Katovské řemeslo v českých zemích*, 1. vyd., Praha: KaK, 1998, ISBN 978-80-85031-70-6

FRANCEK, J. *Zločin a trest v českých dějinách*, 1. vyd., Praha: Orbis, 1999, ISBN 80-86182-91-6

HAMERSKÝ, M. *Přijatelnost trestu smrti: otázky a odpovědi*, 1. vyd., Brno: Bachant, 2001, ISBN 80-902-631-7-8

HLINOVSKÁ, I. *Trest smrti*, 1. vyd., Praha: Univerzita Karlova, 1998, ISBN 978-80-87067-47-5

CHMEL, L. *Nejslavnější popravy*, 1. vyd., Praha: Petrklíč, 2004, ISBN 80-7229-107-6

- KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*, 1. vyd., Brno: Masarykova univerzita, 1995, ISBN 80-210-1197-1
- KOSAŘ, D. Saddám Husajn proti 21 smluvním stranám Úmluvy, *Právní fórum*, 2006, č. 4
- KUCHTA, J. Trest smrti – ano či ne?, *Universitas*, 1990, č. 4
- LIŠKA, O. a kol. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918 – 1989*, 2. vyd., Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006, ISBN 80-86621-09-X
- LYONS, L. *Historie trestu: justiční tresty od dávných dob po současnost*, 1. vyd. Praha: Svojtka & Co, 2004, ISBN 80-7352-021-4
- MALÝ, K. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1918*, 1. vyd., Praha: Akon, 1988, ISBN neuvedeno
- MONESTIER, M. *Historie trestu smrti: dějiny a techniky hrdelního trestu od počátku po současnost*, 1. vyd., Praha: Knižní klub, 1998, ISBN 80-86182-05-3
- NOVOTNÝ, O.: *Trestní právo hmotné, obecná část*, Praha: Codex, 1997, ISBN 80-210-1762-7
- PAVLÍČEK, V. *Ústava a ústavní řád České republiky: komentář. 2. díl, Práva a svobody*, 2. vyd., Praha: Linde, 2002, ISBN 80-7201-391-2
- PETRÁŇ, J. *Staroměstská exekuce*, 1. vyd., Praha: Mladá fronta, 1971, ISBN 978-80-7388-187-0
- SANSON, H. *Tajnosti popraviště, paměti pařížských katů*, 1. vyd., Praha: XYZ, 2004, ISBN 80-86864-12-X
- SCHREIBER, H. *Trest smrti v dějinách lidstva*, 1. vyd., Praha: Naše vojsko, 2008, ISBN 978-80-206-0975-5
- SKALICKÁ, H. Lisabonská smlouva, *Daňový expert*, 2010, č. 3
- ŠÁMAL, P. Trestní zákoník a naplňování funkcí a základních zásad trestního práva hmotného, *Bulletin advokacie*, 2009, č. 10
- ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I, Komentář*, 1. vyd., Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3
- ŠINDELÁŘ, V. *Cesta na popraviště*, 1. vyd., Písek: Praam, 2001, ISBN 80-903002-4-3

ŠTURMA, P. *Úvod do evropského práva ochrany lidských práv*, 1. vyd., Praha: Karolinum, 1994, ISBN 80-7066-951-9

TINKOVÁ, D.: Osvícenství, revoluce a otázka absolutního trestu, *Dějiny a současnost*, 2000, č. 1

VÁLKOVÁ, H.: K otázce trestu smrti z pohledu zahraničních zkušeností, *Socialistická zákonnost*, 1990, č. 4

WAGNEROVÁ, E. Všeobecná deklarace lidských práv jako milník mezi epochami, *Jurisprudence*, 2009, č. 5

ZIMEK, J. *Právo na život*, 1. vyd., Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, ISBN 80-210-1140-8

Právní předpisy:

zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád

zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu

usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky

zákon č. 325/1999 Sb., o azylu

zákon č. 38/2008 Sb., o vývozu a dovozu zboží, které by mohlo být použito pro výkon trestu smrti, mučení nebo jiné kruté, nelidské či ponižující zacházení nebo trestání, a o poskytování technické pomoci s tímto zbožím související, a o změně zákona č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Judikatura:

nález Ústavního soudu (IV. senátu) ze dne 23. dubna 1998 sp. zn. IV. ÚS 463/97

rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. NS 11/2001- T 277

rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 11. 2. 2009, č. j. 1 Azs 107/2008 - 78

Normativní smlouvy:

Africká charta lidských práv

Americká úmluva o lidských právech

Dohoda o vydávání mezi Evropskou unií a Spojenými státy americkými

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Sdělení MZV č. 133/2003 Sb.m.s., o sjednání Smlouvy mezi Českou republikou a Republikou Uzbekistán o právní pomoci a právních vztazích v občanských a trestních věcech

Sdělení MZV č. 70/2004 Sb.m.s., o sjednání Dohody mezi vládou České republiky a vládou Chorvatské republiky o předávání a přebírání osob na státních hranicích

Sdělení MZV č. 117/2004 Sb.m.s., o sjednání Dohody mezi vládou České republiky a vládou Moldavské republiky o předávání a přebírání osob na státních hranicích

Sdělení MZV č. 8/2010 Sb.m.s., o sjednání Druhé dodatkové úmluvy o vydávání mezi Českou republikou a Spojenými státy americkými

Ženevské konvence

Ostatní prameny:

Vláda ČR, Důvodová zpráva k návrhu zákona o vývozu a dovozu zboží, které by mohlo být použito pro výkon trestu smrti, mučení nebo jiné kruté, nelidské či ponižující zacházení, obecná část, tisk 273/0

nařízení Rady (ES) č. 1236/2005 o obchodování s některým zbožím, které by mohlo být použito pro trest smrti, mučení nebo jiné kruté, nelidské či ponižující zacházení nebo trestání

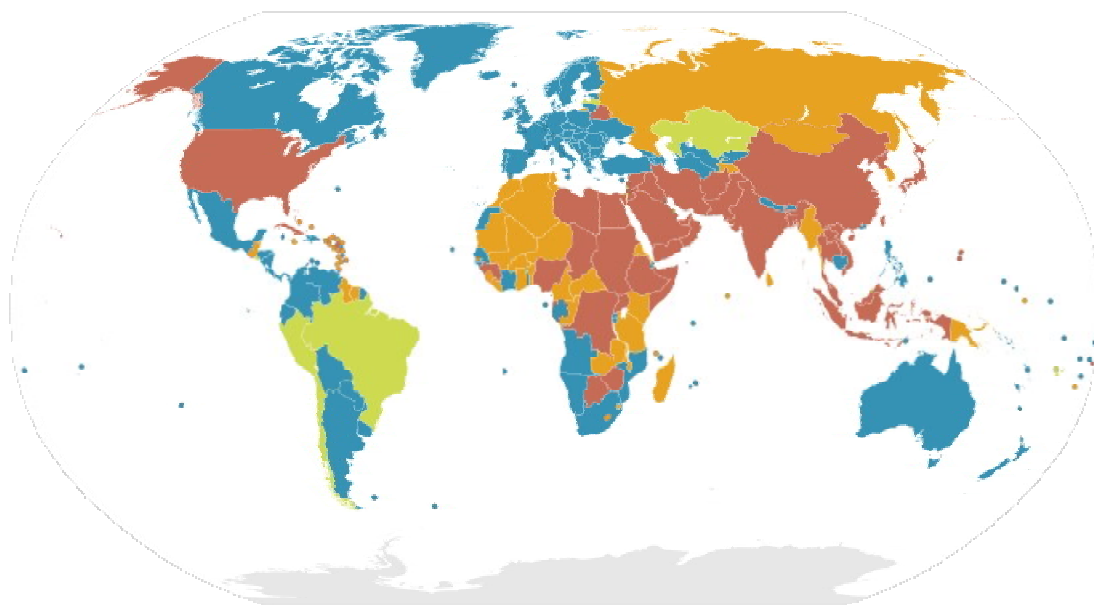
Usnesení Evropského parlamentu P6_TA(2007)0018 o iniciativě na podporu všeobecného moratoria k trestu smrti

Všeobecná deklaráce lidských práv

<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/s/2003/0017/lexikon.html>

Přílohy

Příloha č. 1 – Trest smrti v současnosti ve světě

Legenda:

- zrušen pro všechny delikty
- zrušen pro zločiny nespáchané za speciálních okolností (válečný stav)
- zrušen v praxi
- uplatňován za některé trestné činy

Příloha č. 2

Žádost o povolení k vývozu nebo dovozu zboží a k poskytnutí technické pomoci

ŽÁDOST	0	1. Žadatel	ŽÁDOST O POVOLENÍ K VÝVOZU NEBO DOVOZU ZBOŽÍ A K POSKYTNUTÍ TECHNICKÉ POMOCI 3. Kontaktní údaje žadatele, popřípadě jeho čísto jednací ☐ Vývoz ☐ Dovoz	
	2. Příjemce	4. Požadovaná platnost povolení do:		
	5. Agent / Zástupce	6. Země, kde je zboží umístěno	Kód	
		7. Země určení	Kód	
		8. Členství stát, kde se uskuteční celní odbavení	Kód	
	0	9. Konečný uživatel	Vládní úřad Ministerstvo průmyslu a obchodu Licenční správa Na Františku 32 11015 Praha 1 Česká republika	
	10. Popis položky	11. Pol. č. 1	12. Kód KN	13. Množství
	14. Další informace:			
	10. Popis položky	11. Pol. č. 2	12. Kód KN	13. Množství
	14. Další informace:			
	10. Popis položky	11. Pol. č. 3	12. Kód KN	13. Množství
	14. Další informace:			
	15. Prohlášení Prohlašuji, že všechny údaje uvedené v této žádosti jsou úplné a pravdivé. Jsem si vědom, že nedodržení povinnosti podle nařízení Rady (ES) č. 1236/2005 nebo zákona č. 38/2008 Sb. může být předmětem správního postihu.			
	16. Počet příloh			
	17. Jméno, titul a datum			
	Podpis:	Razítko		

Resumé

The right to life and the capital punishment

Death penalty or capital punishment, or extreme penalty, is a punishment that assumes killing (or execution) of condemned person for a criminal offence provided it is possible to impose this sentence in accordance with the criminal law in force. At former times these crimes were called capital or hanging crimes.

With regard to its definitiveness (impossibility of any redress after its execution) it is very controversial punishment. Its supporters argue that it is the sole just sentence for homicide and other felonies, that it excludes recurrence and it has significant deterrent (preventive) effects.

On the other hand, the opponents allege not only moral arguments concerning the right of each person to life but they also mention the danger of judicial error which is incorrigible in this case. Furthermore, the objectors point out that the death sentence is not so intimidating. In addition, the costs of the execution use to be more expensive than life imprisonment. Since 1970s the capital punishment has been gradually cancelled in the majority of European and South American countries. Some states of the USA and the People's Republic of China are among countries that still make practise of the death penalty.

I deal with the capital sentence in the first part of my thesis whereas I occupy myself not only with its controversy, but I also describe the catalogue of particular types of execution of this punishment. The right to life, which is imminently connected with the death penalty, is under my investigation in the second part of my thesis.

The right to life belongs to the fundamental human rights. In the Czech legal order it is guaranteed by the provision of article n. 6 of the Charter of Fundamental Rights and Freedoms (The Charter) and article n. 2 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

The issue of capital punishment concerns not only a constitutional or criminal matter but it also becomes an all-society problem. This thesis should help the reader to embrace the formidable question of death penalty and ponder over it not only from the factual point of view, but also from the perspective that is offered by the interconnection of the history and the present.

A certain conclusion can be drawn, namely that a principled rejection of capital punishment symbolises the value of human life whose preservation is an ideal of humane society. Criminal policy, criminal legal rules and the whole legal system of each country have to be humane too. They have to express that even the offender who is being punished for the destruction of human life is not refused this highest value by the society.

By means of the law-making by the legislative power and by exercising of the rights be the judicial power, the entire society should be more moral than the person who is being punished.

From the ethical and philosophical point of view, the society should refuse the death penalty, namely in respect of the conception of fundamental human rights and freedoms, especially the right to life as the highest value. When studying the international law we often reach a conclusion that not only the national legislation in many states during the last decades but also the international law is heading to the complete exclusion of the capital punishment and therefore to the fuller recognition and protection of right to life.

Klíčová slova: právo na život, trest smrti

Key words: right to life, capital punishment(= death penalty = death sentence = extreme penalty)